

ONDERWIJSINNOVATIESUBSIDIE TOEGEKENDE PROJECTEN 2017 t/m 2023

PROJECTEN ONDERWIJSINNOVATIESUBSIDIE 2022-2023

Bouw jouw school in minecraft

Met het project willen BplusC en basisschool de Tweemaster een lesprogramma ontwikkelen en testen rondom het thema Bouw. De leerlingen werken in het programma Minecraft Education, wat voor dit project wordt gebruikt als een digitale leeromgeving. Deze leeromgeving maakt het mogelijk om naast leerdoelen die horen bij het thema Bouwen ook aan te sluiten bij digitale geletterdheid en leert de leerlingen vaardigheden die horen bij de 21e eeuw.

De leerlingen krijgen een bouwopdracht waarin ze een Leidse wijk bouwen met infrastructuur en de bewoners. Ze zoomen in op de wijk waar de school staat. De stappen in het lesprogramma horen bij onderzoekend en ontwerpend leren: ze doen onderzoek naar de wijk, bouwspecificaties, tekenen een plattegrond op ruitjespapier, maken een 3D schaalmodel, bouwen en werken het ontwerp digitaal uit door het te bouwen in Minecraft, evalueren het proces en delen dit met een kleine klassenpresentatie. De leerlingen doen dit in een team van 8 à 10 kinderen en werken binnen dat team in werkgroepen. Ze bouwen per team een hele wijk.

Samenwerkingspartners: BplusC, basisschool de Tweemaster (SCOL)

De interactieve historische tijdlijn

Regelmatig kregen de initiatiefnemers signalen van scholen dat de traditionele historische tijdlijnen voor de geschiedenis te wensen over laten voor het innovatief onderwijs. Het doel van dit project “de interactieve historische tijdlijn” is om een inspirerende visuele tijdlijn te creëren waar leerlingen en leerkrachten zelf gebeurtenissen, personen en voorwerpen aan kunnen toevoegen. Zo kan de interactieve tijdlijn helemaal aansluiten bij de onderwerpen uit de lessen.

Dit project stelt overzichtelijke en uitdagende tools beschikbaar om anders naar geschiedenis te “durven” kijken in de lessen. Leerlingen worden geïnspireerd en betrokken bij de tijdlijn. Dat maakt de geschiedenisles inclusiever en diverser.

De tijdlijn is een tool om verschillende perspectieven toe te voegen door het meenemen van onderwerpen die bijvoorbeeld worden aangedragen door de leerling zelf.

De partners willen de tijdlijn(en) zo ontwerpen, dat deze aansluiten bij de kerndoelen voor het onderwijs van de Nederlandse overheid en daar wereldgeschiedenis aan wordt toegevoegd. De bedoeling is dat je in de tijdlijn per tijdvak personen, voorwerpen, kunst, gebouwen of gebeurtenissen kunt toevoegen die op dat moment relevant zijn. Zo kom je tot een visuele en actuele tijdlijn die flexibel leren mogelijk maakt. Onze wereld heeft kinderen nodig die leren om op verschillende manieren te kijken en kritische, creatieve en duurzame denkers te worden.

Samenwerkingspartners: Haanstra basisschool, Bonaventura College Agora Leiden / Leystede (SCOL), De Noordwijkse Methode, ARTvertisements, ICLON, Rijksmuseum Oudheden, museum Volkenkunde

De muren hebben oren

Stichting De Muren hebben Oren zet zich in voor de verbinding tussen stadsbewoners van verschillende generaties met verschillende achtergronden, waarbij de lijnen van het verleden worden getrokken naar het heden. In het gelijknamige educatieve project 'De Muren hebben Oren' worden twee klassen met verschillende sociaal-culturele en sociaal-economische achtergrond aan elkaar gekoppeld. De leerlingen van 11-12 jaar oud uit diverse wijken ontmoeten elkaar binnen hun gedeelde stad. De belangrijkste en vaststaande thema's van het project zijn de Tweede Wereldoorlog en de naoorlogse migratiestromen, die vaak in relatie staan tot de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog. We bespreken waarom bepaalde groepen mensen tijdens de Tweede Wereldoorlog de stad moesten verlaten en wie na de Tweede Wereldoorlog hiernaartoe kwamen: na de dekolonisatie vanuit de voormalige koloniën, als gastarbeider tijdens de Wederopbouw, als latere arbeidsmigrant of als vluchteling. Leerlingen van de gekoppelde klassen krijgen samen les over deze thema's en interviewen stadsgenoten of familieleden van de gekoppelde klas over hun ervaringen tijdens de Tweede Wereldoorlog of over hun komst naar de stad. Het project wordt duidelijk uitgelegd in het filmpje <https://www.demurenhebbenoren.nl>

Samenwerkingspartners: Basisschool de Singel (SCOL), Stichting de Muren hebben Oren, Erfgoed Leiden

De Stip op Het Gebouw

"Dromen van... Elk kind doet ertoe. Elk kind is anders. Elk kind heeft recht op een brede ontwikkeling. Kortom: allemaal gunnen we elk kind in de wijk gelijke kansen op groei en op ontwikkeling tot een competent persoon en burger in onze samenleving." Bovenstaande 'droom' vormt het letterlijke startpunt van deze aanvraag en het figuurlijke startpunt van iets veel groters. We zetten de stip op het Gebouw, waar alle professionals hetzelfde doel nastreven: het creëren van deze groei en ontwikkeling van de kinderen in de wijk. Op een plek waar nog veel kansen liggen. Kansen in het nader samenwerken van professionals, samen onderwijs maken, samen een breed aanbod ontwikkelen. Een aanbod dat is afgestemd op de persoonlijke ontwikkeling van ieder kind.

Vanuit samenwerking met de partnerorganisaties willen we enerzijds de verbinding tussen de voorschoolse periode (0 tot 4 jaar) en school steviger maken, en toeleiding naar de voorschool bekrachtigen. Ondersteuning en ontwikkeling van het gezin en hun kind(eren) is hier onderdeel van. Anderzijds willen we het aanbod voor het schoolgaande kind verbreden, door toe te werken naar een verlengde schooldag (= middel) voor de kinderen in het Gebouw. Bestaand uit een breed aanbod gericht op bijvoorbeeld burgerschap, sociaal-emotionele ontwikkeling, cultuur, natuur, sport, enzovoorts. Met als doel het geven van extra ontwikkelkansen en het verbreden van de basis van leerlingen op één plek.

Samenwerkingspartners: Basisschool de Singel en de Springplank (SCOL) en de Viersprong (PROOLEiden) (daarnaast diverse andere partners in het Gebouw)

Debat en wetenschap in de klas

Door debatteren anders leren: een vakoverstijgende aanpak

Het 'geloof' in de wetenschap lijkt de afgelopen jaren steeds minder te worden. Fake news is aan de orde van de dag, mede doordat sociale media als Twitter, Facebook en Instagram vaker als legitieme bronnen worden beschouwd. Op deze kanalen vindt steeds vaker het openbare debat plaats waar het er soms hard aan toe gaat en meningen worden aangezien voor feitelijkheden. Binnen het onderwijs zijn de gevolgen hiervan niet onbekend en is er mede hierom het thema burgerschap een verplicht onderdeel op de scholen.

Met deze subsidieaanvraag willen we debat in het onderwijs aanmoedigen en leerlingen samen met docenten van verschillende disciplines laten nadenken over ethische vraagstukken. In dit voorstel richten wij ons op het onderwerp DNA waarbinnen veel nieuwe ontwikkelingen mogelijkheden zijn gekomen. Hierbij liggen ook een aantal ethische vraagstukken ten grondslag van hoe wij als samenleving met deze technologieën om willen gaan.

Samenwerkingspartners: DNA in Beeld, Debatunie, Onderwijsnetwerk Zuid-Holland (ONZ)

Doors to Diversity

Inclusie is een thema van ons allemaal maar waar niet standaard kennis over aanwezig is of waar men zich niet altijd even bewust van is. Hoe kun je als school recht doen aan de roep om meer aandacht voor gelijkheid én verschillen? Hoe laat je dat zien in je lesaanbod? Hoe creëer je een inclusieve sfeer bij de docenten onderling en in de klas? Hoe zorg je ervoor dat leerlingen zich gezien voelen in hun identiteit?

Initiatiefnemers willen hierop inzetten door 3 verschillende onderdelen verbonden in 1 proces: (1) Installeren van diversiteit en inclusie op de school door middel van het geven van workshops aan de deelnemende klassen en projectbetrokkenen. Het uitvoeren van de workshops is van belang om de thema's te installeren en 'zaadjes' van diversiteit en inclusie te planten binnen de school, onder zowel docenten als leerlingen; (2) Het opzetten van een portal diversiteit dat o.a. een vormgegeven les en (achtergrond)informatie over een bepaald thema bevat. Denk aan thema's zoals kansengelijkheid, gelijkwaardigheid of uitsluiting; (3) Het creëren van draagvlak binnen de school door het activeren van een ambassadeursgroep van leerlingen en docenten. De ambassadeursgroep richt zich op activiteiten en invulling van bijvoorbeeld (inclusieve) feestdagen, themadagen, open dagen en over hoe de thema's naar ouders uitgedragen kunnen worden. De thema's blijven op deze manier concreet en zichtbaar voortleven.

Samenwerkingspartners: Da Vinci College Kagerstraat (scholengroep Leonardo da Vinci), Stichting Kasuaris, Expertisebureau D&I Universiteit Leiden

DubbelLOB

DubbelLOB is een activerend beroepsgericht programma voor havo-leerlingen, waarin zij zich zowel binnen als buiten de school, oriënteren op mogelijke beroepen en opleidingen. Dit gebeurt gedurende 6 verschillende modules van elk 20 uur.

Het programma richt zich op de havo-bovenbouw. Dit is een divers gezelschap bestaande uit reguliere havo-leerlingen, vwo-afstromers, vmboopstromers en zittenblijvers. Minder dan de helft van de leerlingen (43%) van de leerlingen met een havo-advies haalt binnen 5 jaar een havo-diploma en 1 op de 4 havisten (23,4%) verandert van vervolgopleiding in het eerste jaar. Na 5 jaar heeft 49,8% van de havisten een hbo-diploma. Hierbij zie je grote verschillen tussen mannen (38%) en vrouwen (61%). De huidige loopbaan oriëntatie (LOB)-methode is niet meer toekomstbestendig, bestaat vooral uit denken en vragenlijsten invullen. Wij willen veel meer laten leren door doen! Leerlingen intensief laten ervaren wat een beroepenveld inhoudt, verdiepen. En leerlingen van verschillende kansrijke beroepenvelden laten proeven, verbreden. Hierbij ligt de focus vooral op formatief ervaren in plaats van summatief beoordelen. Komende jaren wordt een praktijkgericht programma ingevoerd als extra examenonderdeel voor de havo. We willen hierbij niet afwachten, maar alvast op de troepen vooruitlopen, pionieren en een programma vormgeven dat deze grote groep jongeren helpt richting hun toekomst door ze te laten groeien op het vlak van beroepsbeelden, beroepsgerichte kennis en beroepsgerichte vaardigheden, zodat ze hun talenten breder kunnen ontdekken en ontwikkelen, uiteindelijk een betere keuze voor een vervolgopleiding kunnen maken en beter voorbereid zijn op het vervolgonderwijs.

Samenwerkingspartners: Da Vinci College Kagerstraat (scholengroep Leonardo da Vinci), Technolab

Expeditie Leerkracht

Het onderwijs staat voor enkele grote uitdagingen. Expeditie Leerkracht raakt aan twee van de grootste hiervan: het oplossen van het lerarentekort en het realiseren van toekomstbestendig onderwijs. We hopen met Expeditie Leerkracht volwassenen, die nieuwsgierig zijn naar hoe het zou zijn om overstappen naar het onderwijs, maar ook twijfelaars over de streep te trekken.

Daarnaast zal deze Expeditie ervoor zorgen dat de expeditieleden meer beslagen ten ijs komen en een vliegende start kunnen maken als startende onderwijsprofessional. Hierdoor hopen we naast het boeien, ook de kans op binden en behouden vergroten. Expeditie Leerkracht laat scholen op een laagdrempelige kennismaken met de potentiële zij-instromers. Wanneer zij enthousiast over hen zijn en een klik ervaren, hopen we te stimuleren dat ze zelf ook stappen gaan zetten en actie gaan ondernemen om op dit vlak mogelijkheden te creëren. Tot slot verrijkt expeditie Leerkracht het onderwijs door het aantrekken van leraren, die de ervaring uit een ander werkveld met zich meenemen het onderwijs in. Dit zorgt voor variatie in onderwijsteams en komt de realisatie van een rijke leeromgeving ten goede. Daarnaast laat Expeditie Leerkracht de leraren in de 2daagse proeven van de magie van activerend, toekomstbestendig onderwijs op de hotspot Technolab.

Expeditie Leerkracht is een tweedaagse waarin volwassenen die een overstap naar het onderwijs overwegen op een actieve, persoonlijke en speelse manier leren wat het vak leerkracht inhoudt. Op deze dagen zullen zij onder intensieve begeleiding hun eerste stappen in het onderwijs zetten en inzicht krijgen in hun eigen kennen en kunnen. Doel is om eventuele overstappers vanuit deze oriëntatie te laten ondervinden of het vak leerkracht passend is en zo een vliegende start te kunnen maken in een eventueel vervolgtraject aan de Hogeschool of op Technolab. Per expeditie hebben we plek voor 12 deelnemers. In 2022-2023 bieden we 4 Expedities aan en begeleiden we 48 expeditieleden.

Samenwerkingspartners: Technolab, Hogeschool Leiden

Geloof in eigen kunnen: Wij maken het verschil!

In onze samenleving wordt het onderwijs gezien als een motor voor persoonlijke groei en kansengelijkheid. Het onderwijs zou in staat moeten zijn om van dubbeltjes kwartjes te maken en functioneert als een hefboom bij de maatschappelijke mobiliteit. In veel opzichten is het Nederlandse onderwijs kwalitatief goed te noemen. Tegelijkertijd zijn er mechanismen die zorgen voor kansenongelijkheid bij verschillende groepen leerlingen en slaagt het onderwijs er niet in om deze het hoofd te bieden. In sommige gevallen levert het onderwijs zelfs een bijdrage aan de groei van kansenongelijkheid (Instituut Verwey Jonker: 2021). Meer nog dan zelfvertrouwen voorspelt het geloof in eigen kunnen van

studenten of ze gemotiveerd aan de slag gaan met een taak. Bij mbo studenten, die zichzelf vaak onderschatten, ligt daar een belangrijke sleutel om tot beter onderwijs en wellicht gelijke kansen te komen. Of het nu gaat om hun leerproces, overgang naar de arbeidsmarkt of hun rol als burger in de samenleving. Na ons eerste onderzoek (2021-2022) blijkt dat er een enorme vooruitgang valt te boeken op individueel en collectief geloof in eigen kunnen op politiek gebied en op het vermogen van burgers in algemene zin om invloed uit te oefenen op de politiek (external political self-efficacy). Hierop ontwikkelde mboRijnland in samenwerking met de UvH een lesprogramma van 10 weken waarbij studenten aan de slag gaan met een zelfgekozen politieke verbetering in hun omgeving, zal dit vermogen kunnen doen toenemen. Dit programma wordt momenteel gepilot met klassen van 2 colleges van mboRijnland. Naast het breder uitrollen binnen onze organisatie bij meerdere burgerschapsdocenten willen wij ook verkennen hoe het Leidse netwerk van vrijwilligersorganisaties en andere pressiegroepen zouden kunnen aansluiten om dit project duurzaam te maken.

Samenwerkingspartners: mboRijnland, Universiteit voor Humanistiek

Gezinsconsulent

Voor scholen met een populatie leerlingen waarvan de ouders weinig of elders onderwijs hebben genoten, is het bijna altijd moeilijk om ouderbetrokkenheid vorm te geven. Uit onderzoek blijkt steeds weer dat een goede samenwerking tussen school en ouders en een doorgaande leerlijn tussen thuis en school heel belangrijk is voor de leerprestaties van leerlingen. Tijdens de Corona epidemie werd letterlijk en figuurlijk zichtbaar dat leerlingen die opgroeien in gezinnen waar minder goede ondersteuning is, meer op achterstand kwamen te staan en meer gedrags-en emotionele problemen ontwikkelden dan kinderen van ouders die in staat waren hun kinderen te helpen en te ondersteunen.

In Leiden willen twee scholen in het Gebouw, de Singel en de Springplank een pilot uitvoeren waarbij een gezinsconsulent wordt ingezet. De Gezinsconsulent, we spreken expliciet van gezin omdat het om het kind en zijn netwerk gaat, is de verbinder tussen school, thuis en de wijk. Deze professional biedt niet alleen praktische hulp op en rond de (voor)school, maar helpt bijvoorbeeld ook bij de organisatie van bijeenkomsten voor ouders. De Gezinsconsulent is bovenal een

Bruggenbouwer en nadrukkelijk geen hulpverlener of tolk. Zij is een bron van informatie, een stimulans en een laagdrempelige hulp.

De pilot gezinsconsulent wordt bekostigd met NPO-middelen. Echter omdat het hier om een innovatie gaat die mogelijk ook in de toekomst van waarde kan zijn, vinden de partners het belangrijk om de pilot goed te evalueren. We willen dit doen door de interventie in ontwikkeling eerst te beschrijven en daarna bij de diverse belanghebbenden na te gaan of de doelen van de gezinsconsulent worden behaald. Op basis van de uitkomsten kan beoordeeld worden of het de moeite waard is om de functie gezinsconsulent te borgen in het steunsysteem van een (onderwijskansen)school.

Het evaluatieonderzoek wat we voor ogen hebben is een vorm van toegepast onderzoek. Voor de regio Midden Holland, Haaglanden en Holland Rijnland is een Academische Werkplaats Samen voor de Jeugd opgericht. De gemeente Leiden en JES Rijnland zijn -net als een groot aantal kennisinstututen- partner van de werkplaats.

Doel van de Academische Werkplaats is kennis over de ondersteuning van jeugd en ouders te ontwikkelen en te delen <https://www.werkplaatssamen.nl/> .

Samenwerkingspartners: JES Rijnland, basisschool de Singel en de Springplank (SCOL), Academische Werkplaats Samen voor de Jeugd

Hoogbegaafdheid en talentontwikkeling:

Overstijgende verdieping en verrijking in PO, VO en WO

Van hoogbegaafde leerlingen is bekend dat zij niet altijd aansluiting vinden in het regulier onderwijs. Dit komt onder andere doordat ze niet voldoende uitdaging vinden in het reguliere curriculum, maar ook doordat er een mismatch kan zijn tussen hun leerbehoeften (bijvoorbeeld op het gebied van executieve functies), hun motivatie en de schoolcontext. In dit project wordt beoogd om hoogbegaafde leerlingen in het PO en het VO een extra uitdaging te bieden en samenwerking te creëren tussen PO, VO en WO. Veel hoogbegaafde leerlingen in de bovenbouw van het basisonderwijs zijn cognitief al toe aan de overstap naar het VO. Zij 'wachten' als het ware totdat zij toegelaten worden tot de middelbare school. Hoewel zij de potentie hebben tot uitzonderlijke prestaties, komt deze potentie er niet altijd uit. Onder andere zaken als leren leren (executieve functies), motivatie, sociaal-emotioneel welbevinden behoeven extra aandacht. Ook in het middelbaar onderwijs is het voldoende en op de juiste manier

uitdagen van hoogbegaafde leerlingen complex. De kern van het concept is dat door middel van deelname aan het programma de betrokken HB-leerlingen ook zelf worden uitgedaagd. Het programma wordt (deels) gecreëerd door studenten van de master-opleiding School Psychology en HB-leerlingen van het Marecollege. Dit stuk werkt zowel verrijkend als verdiepend voor alle betrokkenen. Dit gedeelte van het programma gaat voornamelijk om het aanleren van vaardigheden. Hiernaast is er ook een inhoudelijk gedeelte met uitdaging dat wordt verzorgd door docenten van het Marecollege. Ook bij de vormgeving hiervan kunnen de leerlingen en studenten betrokken worden. Voor de leerlingen van PO is het een programma waaraan zij kunnen deelnemen, zij ontwikkelen in de pilot-fase niet mee. Na evaluatie en bij de tweede stap kan dit wel een onderdeel zijn. Het idee is dat hoogbegaafde middelbare scholieren samen met studenten van de Universiteit Leiden aan de master-opleiding School Psychology een programma ontwikkelen dat gegeven zal worden aan de basisschoolleerlingen die cognitief al klaar zijn voor de middelbare school, maar momenteel nog op de basisschool zitten. Op deze wijze ontstaat een verrijkend en verdiepend traject voor zowel de leerlingen van PO en VO en studenten uit het WO.

Samenwerkingspartners: Marecollege, Universiteit Leiden – Faculteit Sociale Wetenschappen

Klimaatmakers

Met Klimaatmakers bedenken en maken we samen met kunstenaars en scholieren nieuwe en creatieve klimaatuitvindingen. Deze uitvindingen worden tentoongesteld en geveild. Niet voor geld, maar voor klimaatbeloftes. Met Klimaatmakers willen we jongeren zelf in actie laten komen om de duurzame doelen van 2030 te halen en scholen meenemen in het geven van structurele en actieve duurzaamheidseducatie.

Klimaatmakers wordt uitgevoerd met de volgende doelen: **Klimaat:** Leerlingen op een positieve en toegankelijke manier inzicht geven in en bewust maken over klimaatproblemen en oplossingen. **Kunst:** Stimuleren van creativiteit en verbeelding om klimaatproblemen op te lossen en nieuwe perspectieven te ontwikkelen. **Sociaal:** Verbinden en versterken van verschillende groepen en belanghebbenden rond het klimaatonderwerp. Zowel de gemeente als

onderwijsinstellingen willen allemaal werken aan de duurzame doelen van verenigde naties. Klimaatmakers maakt dit toegankelijk voor breed publiek en spreekt door de actieve werkvormen aan bij jongeren om zelf in actie te komen. Dit project zal een voorzet doen voor meer samenwerking met scholen op het gebied van natuur en duurzaamheid.

Klimaatmakers verbindt kunst, techniek en klimaat waardoor zo veel mogelijk jongeren worden aangesproken. We laten het niet alleen bij nadenken over een leefbare toekomst, jongeren mogen ook actief aan de slag. Doordat het project wordt uitgevoerd door jonge kunstenaars en stagiairs van Technolab wordt het een project van en voor jongeren!

Samenwerkingspartners: Het klimaatmuseum, Technolab (daarnaast diverse scholen)

Krachtig burgerschap in Leiden

Leerlingen van onze scholen groeien op in een veranderende samenleving. Thema's als digitalisering en duurzaamheid zijn niet meer weg te denken in het onderwijs. Ook actuele onderwerpen als vraagstukken rondom corona, oorlog of dichterbij huis: de discussie rondom The Voice of Holland roepen vragen op bij leerlingen en leerkrachten. Deze thema's willen we een structurele plek geven in ons onderwijs.

Steeds meer mensen ervaren spanning tussen verschillende groepen in de samenleving. In plaats van hoe we onze gezamenlijke idealen bereiken. Het gaat steeds vaker over onvrede en bedreigingen. Tegelijkertijd maken we de samenleving zelf. Op school doen we dit in de vorm van burgerschapsonderwijs. Vanuit een eerste inventarisatie wordt duidelijk dat de scholen momenteel al veel aandacht hebben voor burgerschap en activiteiten die daarbij horen, maar dat een heldere samenhang over het algemeen ontbreekt. Daarnaast is de samenwerking met verschillende maatschappelijke partners op burgerschap te incidenteel waardoor borging wordt gemist. We maken daardoor niet voldoende gebruik van alle activiteiten die 'kennisstad' Leiden te bieden heeft op het gebied van burgerschap.

Met dit project willen we daarom inzetten op:

- Een doorlopende leerlijn burgerschapsvorming PO-VO, doordat de doorlopende leerlijn bekend is kan er een gemeenschappelijke taal

ontstaan en kan vraag en aanbod beter op elkaar afgestemd worden

- Professionalisering van docenten
- Een stevige samenwerking met verschillende maatschappelijke partners waar op basis van de aanbodsdoelen betekenisvolle activiteiten worden georganiseerd zie aansluiten bij doorlopende leerlijn PO-VO.

Samenwerkingspartners: PROO Leiden-Leiderdorp, scholengroep Leonardo Da Vinci, ICLON Leiden, bureau Common Ground en de Leidse samenwerkingspartners

Leergemeenschap Stad

In Leren met de Stad (LmdS) werken we aan een kennisinfrastructuur die erop gericht is actuele lokale maatschappelijke vraagstukken te integreren in het onderwijs en onderzoek van de Leidse kennisinstellingen en deze theorie weer terug in de praktijk te brengen. Onze methodiek is gericht op kennis door de wijken te laten stromen, want in een leeromgeving leer je niet over, maar mét de bewoners en organisaties van de stad. Je werkt niet als opdrachtgever en opdrachtnemer, maar er is een gedeeld eigenaarschap over een thema waar je gezamenlijk vanuit verschillende disciplines en methode een steentje aan bijdraagt. Door onderwijs- en onderzoeksactiviteiten plaats te laten vinden in de stad, en de in wijken, ontstaat er een voedingsbodem voor kennisuitwisseling met de stad. De instrumenten die hiervoor worden ingezet zijn de bestaande en nog te ontwikkelen (fysieke) leeromgevingen zoals Leren met de Stad | Op locatie en de leergemeenschap STAD.

Leergemeenschap STAD

De afgelopen jaren hebben wij zelf gemerkt dat er meer behoefte is aan het "leren" samenwerken. Van het helder formuleren van vragen uit de stad, het ontwerpen van onderwijs met impact tot het efficiënt delen van uitkomsten van onderzoeken en pilots voor betere afstemming en borging van kennis en ervaringen. Samenwerken is een kenmerkend onderwerp van de LmdS methodiek. Binnen het project Leren met de Stad willen we dit voorjaar beginnen met een Leergemeenschap STAD: een leergang voor docenten, onderzoekers en stadspartners om samen een methodiek en werkwijze te ontwikkelen met de

hoofdvraag: Hoe kan je het beste in samenwerking onderwijs met maatschappelijke impact creëren en duurzaam onderdeel laten zijn van het curriculum en de uitvoeringsagenda van de stadspartners? We zetten vanuit de hogeschool, universiteit en de gemeente de 'Leergemeenschap STAD' op om in co-creatie met stadspartners te werken aan een volledige kenniscyclus. De doelstelling van de leergemeenschap is de professionalisering van docenten, onderzoekers en ambtenaren in het vertalen van maatschappelijke vraagstukken naar onderwijs- en onderzoeksvragen. Deze leergemeenschap is kennisinstelling-overstijgend en draagt bij aan borging van de methodiek 'Leren met de Stad'. Een beoogd resultaat van het werken in deze leergemeenschap is een gezamenlijke onderzoeks- en uitvoeringsagenda. Deze agenda zal de komende jaren veranderen en uitbreiden.

Samenwerkingspartners: Hogeschool Leiden, universiteit Leiden, gemeente Leiden

LOB-ster

LOB-ster is een doorlopend ontwikkeltraject LOB-vaardigheden vanaf de brugklas, waarbij leerlingen hun leeropbrengsten en bewijzen vastleggen in een digitaal portfolio. In dit traject staat ervaren en doen centraal. Leerlingen oriënteren zich niet alleen op hun profiel- of beroepskeuze, ze verkennen ook wat ze voor de wereld willen betekenen in de toekomst. De focus ligt hierbij op betekenisvol werk voor een nieuwe economie gericht op welzijn i.p.v. groei en winst. Hiermee willen we inhaken op de 17 Sustainable Development Goals gesteld door de Verenigde Naties. Stapsgewijs doen leerlingen vanaf de brugklas al ervaringen en vaardigheden op die ze nodig gaan hebben om actief bij te dragen aan een duurzame toekomst. De ervaringen die leerlingen opdoen en de vaardigheden die ze verwerven worden gewaardeerd met Badges. De leerlingen bouwen met deze badges hun talentenportfolio op. Dit digitaal portfolio ondersteunt leerlingen wanneer zij zichzelf presenteren bij (vervolg) onderwijs en (bij) banen.

Samenwerkingspartners: Agora Leiden (SCOL), Bloom Foundation, Hogeschool Leiden

Passend onderwijs voor alle kleuters met E-prent & ABC

Goed leren lezen op de basisschool is cruciaal om geen achterstand in het onderwijs op te lopen en mee te kunnen komen in onze maatschappij. Een voorwaarde om goed te leren lezen, is het ontwikkelen van vaardigheden in beginnende geletterdheid: woordenschat, fonologisch bewustzijn, printkennis en de letter-klank koppelingen. Kleuters starten echter met grote verschillen in deze vaardigheden op de basisschool, waarbij kleuters die met minder bagage binnenkomen dan hun klasgenoten, steeds verder achterop raken. Bij het stimuleren van beginnende geletterdheid is voorlezen van groot belang. Het voorleesprogramma e-Prent & ABC stimuleert alle componenten van beginnende geletterdheid tegelijkertijd en is ontstaan uit de behoeften van kleuterleerkrachten om voorleesmomenten in de kring te optimaliseren voor alle kleuters in de kleuterklas en de werkdruk te verlagen bij het geven van differentieert onderwijs. e-Prent&ABC combineert interactief voorlezen uit (elektronische) prentenboeken met het Viertaktmodel voor woordenschatontwikkeling. Het gebruik van (ingebouwde) digitale middelen in het programma, maakt het mogelijk om de aspecten van beginnende geletterdheid in samenhang te bevorderen en houdt rekening met recente wetenschappelijke adviezen over het opbouwen van kennis over woorden, print, orthografie en fonologie bij kleuters. Het voorgestelde project beoogt om zoveel mogelijk leerkrachten op Leidse scholen te laten kennismaken met e-Prent & ABC. Er zullen 2 workshops worden gegeven aan de deelnemende scholen voor: 1. het inzetten e-Prent & ABC met toepassing van de Viertakt (inclusief technieken voor bevordering van klankbewustzijn, letter-klank koppeling en printkennis) tijdens voorleesmomenten in de kring, 2. het trainen in het kiezen van de juiste woorden uit prentenboeken om kleuters aan te leren en 3. het aanpassen van e-Prent & ABC aan bestaande thema's en leerlijnen. Na de uitvoering van het project wordt een handleiding met de methode voor het maken van interactieve prentenboeken ter beschikking gesteld aan alle deelnemende basisscholen in Leiden.

Samenwerkingspartners: Universiteit Leiden – Faculteit Sociale Wetenschappen, OBS Lucas van Leyden (PROO Leiden-Leiderdorp), Sardes

Samenhang door aanbodsdoelen

Voor scholen en kindcentra zijn er veel leerzame activiteiten beschikbaar van buiten de school. Het is voor hen soms lastig en vooral tijdrovend om het meest passende aanbod daaruit te kiezen. Bovendien is zo'n activiteit vaak iets dat 'erbij' komt. Verwonder om de hoek biedt een platform voor de regio Holland Rijnland waar het aanbod onder- en na schooltijd doorzoek- en boekbaar is. Het aanbod is daarmee bijeengebracht. Maar dan zijn we er nog niet. Hoe zorgen we ervoor dat een activiteit niet zomaar een 'leuk iets' is, maar daadwerkelijk een plek krijgt in het curriculum en niet stapelt maar vervangt? Verwonder om de hoek vraagt daartoe educatieve aanbieders om hun aanbod te koppelen aan het curriculum, zodat zichtbaar wordt waar de activiteit het lesaanbod (deels) kan vervangen. Tevens helpen we scholen bij het formuleren van hun vraag richting een aanbieder. Hoe kan een educatieve activiteit daadwerkelijk van vervangende waarde zijn in het curriculum of de lesmethode? Hoe voer je dat gesprek met een aanbieder? De koppeling van buitenschools aanbod aan schoolcurricula en kindcentra kunnen we nog verder verbeteren, denken wij, door gebruik te maken van aanbodsdoelen. Het gebruik van aanbodsdoelen gaan we uitproberen in een pilot met scholen en aanbieders uit de regio Holland Rijnland.

Verwonder om de hoek wil scholen en aanbieders in Holland Rijnland kennis laten maken in het werken met de aanbodsdoelen van SLO. Het werken met aanbodsdoelen is voor scholen en aanbieders relatief nieuw, maar biedt de mogelijkheid om vraag en aanbod beter op elkaar af te stemmen. Ook kunnen aanbieders de aanbodsdoelen gebruiken om binnen- en buitenschools aanbod aan elkaar te relateren. We starten hiermee in deze pilot in 2022/2023. Deze pilot leert ons hoe we in het vervolg verder kunnen gaan. We halen informatie op, zodat we later kunnen opschalen. En leren waarom scholen en aanbieders eenzelfde of verschillende aanpak willen of kunnen gebruiken. begeleiden. Deze innovatieaanvraag maakt het mogelijk om in dit project de scholen daadwerkelijk tijd te geven om een gelijkwaardige partner laten zijn, zodat een goede borging van de opbrengsten uit deze pilot mogelijk is.

Samenwerkingspartners: Cultuureducatiegroep namens Verwonder om de Hoek, Basisschool de Astronaut (SCOL) en de Pionier (PROO Leiden-Leiderdorp)

Samenwerking tussen school en opvang

Samenwerking tussen de basisschool en kinderopvang gaat over de extra inzet van pedagogisch medewerkers binnen de basisschool om expertise, continuïteit en kwaliteit te vergroten en te borgen. Daarnaast biedt het de mogelijkheid om pedagogisch medewerkers een ruimere aanstelling aan te bieden. Dit maakt de werkgever aantrekkelijk(er) voor werknemers (mogelijkheid tot grotere aanstelling) Daarnaast geeft het de werknemers ook perspectief en uitdaging. Verder is er een doorgaande lijn binnen de school en de voor-, tussen- en naschoolse opvang mogelijk. De kinderen zien vertrouwde gezichten voor de groep. Ook is er afstemming mogelijk en kan er goed ingespeeld worden op specifieke behoeften van leerlingen. Zeker in de huidige tijd is het belangrijk dat er extra tijd, aandacht en ondersteuning geboden kan worden. In het project werken we met scholing on the job. Dit zal o.a. worden vormgegeven door begeleiding van de groepsleerkracht(en) en door middel van intervisie. Daarnaast zal de PM'er een leerdoel formuleren waarop hij/zij begeleid kan worden.

Samenwerkingspartners: Basisschool de Morskring en Anne Frank (PROO Leiden-Leiderdorp), Wonderland kinderopvang en BSO

Scholierenfilmfestival

Het Scholieren Filmfestival is een educatieproject waarbij leerlingen zelf een filmfestival organiseren voor hun medeleerlingen. Ze doorlopen – begeleid door professionals – in acht weken een creatief proces, met als eindproduct een thematisch filmfestival. Ze verdiepen zich in projectmanagement en in de verschillende aspecten van de filmsector (productie, distributie, vertoning) en ze leren samenwerken. Ook is er ruimte voor verdieping. De randprogrammering (een inleiding of nagesprek) maakt het mogelijk om koppelingen te maken met het reguliere onderwijs of om onderwerpen te verbreden aan de hand van de verplichte CKV-dimensies.

Het project is in 2016 kleinschalig in Leiden gestart met drie deelnemende scholen. Ondertussen bieden wij het project In 2022 niet alleen aan op 9 Leidse scholen in het voortgezet onderwijs, maar ook in 11 stadsregio's verdeeld over het hele land. Leiden is de thuisbasis van het Scholieren Filmfestival en fungeert binnen het project als proeftuin voor de landelijke uitrol van het festival. Nieuwe

ontwikkelingen worden eerst in Leiden getest, en indien succesvol ook landelijk uitgerold. Een vernieuwing waar we dit jaar aan zullen werken is het goed overzichtelijk maken van het lesmateriaal en nog nadrukkelijker de koppeling met het reguliere onderwijs zal worden gezocht. Het is de ambitie om het Scholieren Filmfestival niet een zelfstandig evenement te laten zijn, maar een project dat door de gehele school wordt gedragen. Een film met een historische context kan bijvoorbeeld tijdens de les geschiedenis worden behandeld. Ook kan aan de hand van de locatie waar de film zich afspeelt of het thema dat de film behandelt aansluiting worden gevonden met andere lessen.

Samenwerkingspartners: Leiden International Film Festival, Da Vinci College Kagerstraat (Scholengroep Leonardo da Vinci) en andere middelbare scholen

Virtual Reality voor de verpleeg-, thuis- en ouderenzorg

De Leyden Academy heeft een educatieve videoreeks Liefdevolle zorg in de praktijk ontwikkeld, bestaande uit 19 video's voor de verpleeghuissetting, met als rode draad personsgerichte liefdevolle zorg. In het afgelopen jaar hebben de samenwerkende zorgorganisaties een project uitgevoerd, waarbij de educatieve videoreeks de onderlegger was. De doelstelling was om het al ontwikkelde videomateriaal te borgen in het mbo- en hbo-onderwijs van RVWO. Ook is er onderzoek gedaan of het video-based leren effect heeft op het leren van studenten en hoe docenten dit in hun lessen vervlechten. Inmiddels is het project succesvol afgerond. En de uitkomsten zijn positief. Een van de aanbevelingen was om een dergelijke videoreeks te maken maar dan vanuit de thuiszorg. De Leyden Academy heeft dit inmiddels opgepakt.

LOC waardevolle zorg – radicale vernieuwing zorgonderwijs, heeft het plan opgevat om twee nader te bepalen casussen uit de videoreeksen en andere actuele thema's zoals ziekenhuis verplaatste zorg en leefstijlgeneeskunde als basis te gebruiken voor nieuw te ontwikkelen Virtual Reality (VR) onderwijs met bijhorende handleidingen voor de mbo- hbo, wo- en vervolgonderwijs docenten, praktijkopleiders en cliëntenraden. Dit past in het huidige onderwijs van hybride/blended leren. VR onderwijs kan gezien worden als een krachtige leeroplossing. Het is een methode waarbij een virtuele werkelijkheid als 360 graden video getoond wordt via een bril in een online omgeving. Hierbij wordt een realistische situatie nagebootst en door gebruikmaking van verschillende zintuigen komt de situatie als levensecht over. De verwachting is dat het

integreren van VR onderwijs studenten leerwinst biedt. Bovendien worden docenten en professionals geïnspireerd en ondersteund bij het bieden van gepersonaliseerde, blended leertrajecten met een sterke focus op de praktijkervaring. Met andere woorden, de praktijk wordt steviger verankerd binnen het leertraject. Van helpenden, verzorgenden en verpleegkundigen is bekend dat zij beter leren door te ervaren. Komende periode benutten wij om deze casussen uit te werken met de partners.

Samenwerkingspartners: LOC waardevolle zorg – RVWO, mboRijnland, Hogeschool Windesheim, Ouderengeneeskunde Opleiding Leiden, LUMC – Academische verpleegkunde, Opleidingen LUMC, Universiteit Leiden – Centre for Innovation, ActiVite, DSV|Verzorgd leven, Topaz, Leyden Academy, CIV mboRijnland

PROJECTEN ONDERWIJSINNOVATIESUBSIDIE 2020-2021

Ademend onderwijs - Invulling 70 minutenrooster

Het doel van dit project is het bevorderen van de ontwikkeling van autonome motivatie van leerlingen door een andere lesinvulling in een 70 minutenrooster op het Marecollege. Het invoeren van een 70-minutenrooster was de nadrukkelijke wens van ruim 80% van de docenten van het Marecollege. Hiermee denken de aanvragers een antwoord te ontwikkelen tegen het saaier worden van het Nederlands onderwijs zoals onlangs onderzocht is (Eustatia, 2019). Door als docentencollege en schoolleiding met elkaar lerend te zijn in het werken aan de kwaliteit van het onderwijs wordt gewerkt aan het verder professionaliseren van de onderwijsgemeenschap. Daarnaast beogen ze de autonome motivatie van leerlingen te bevorderen en te zorgen voor de verlaging van de werkdruk van zowel docenten als leerlingen. De invoering van het nieuwe rooster betekent voor alle docenten een onvermijdelijke heroverweging en herontwikkeling van hun lessen. Dat vraagt individuele en gemeenschappelijke aandacht en gesprek binnen de school. Vanuit hogeschool Leiden begeleidt Aziza Mayo (lector 'Waarde(n) van Vrijeschoolonderwijs') het traject. De resultaten van het onderzoek zullen blijvend bijdrage aan de aanpassing van het onderwijs op het Marecollege. De opgedane inzichten en kennis zullen vanuit het lectoraat op de hogeschool worden ingezet in het adviseren en informeren van andere scholen.

Samenwerkingspartners: Marecollege Leiden en Hogeschool Leiden

Agoriaans professionaliseren

Agora is een vernieuwend onderwijsconcept dat in 2014 haar deuren opende in Roermond en in augustus 2020 zal starten in Leiden, als 'track' binnen het Bonaventuracollege. De onderwijskundige visie van de school gaat uit van echte uitdagingen in de wereld (challenges) waaraan leerlingen zich verbinden en zo hun ontwikkeling vormgeven. Samen met de Hogeschool Leiden, afdeling Educatie, starten ze een project waarin ze de coaches van Agora (de leraren opereren als coaches) professionaliseren en de nieuwe onderwijspraktijk onderzoeken en resultaten daarvan meenemen in de lerarenopleiding. Volgens de Hogeschool Leiden is Agora een landelijk vernieuwingsconcept dat de ontwikkeling en persoonsvorming van leerlingen als uitgangspunt neemt en daarmee een voorbeeld is van waar het (voortgezet) onderwijs naar op zoek is.

Samenwerkingspartners: Hogeschool Leiden, Stichting Confesstioneel Onderwijs Leiden (SCOL), Bonaventuracollege AgoraLeiden

Chatten met het verleden

Dit innovatieve project stimuleert het interacteren met museumobjecten voor museumbezoekers en leerlingen. Er wordt een chatbot ontwikkeld, waarmee bezoekers van het Rijksmuseum van Oudheden in real time kunnen communiceren met een historisch figuur verbonden aan een object in het museum. Leerlingen doen actief mee aan het ontwikkelen van de chatbot door het formuleren van vragen met betrekking tot historische personen waardoor ze leren betekenisvolle vragen te stellen. Ook zullen leerlingen van het technasium 5vwo (Da Vinci College) de chatbot mee programmeren. De chatbot zal zo geprogrammeerd worden dat hij ook weer kritische wedervragen kan formuleren om het denkproces en de communicatie te stimuleren. Het werken met de chatbot is een innovatieve manier voor leerlingen om in te zoomen op een 'statisch' object in een museum. Het brengt recente technische en didactische ontwikkelingen en inzichten samen in een voor leerlingen aantrekkelijke applicatie. Er wordt een speciale werkvorm ontwikkeld die leerlingen (onderbouw vo) stimuleert kritische historische vragen te formuleren. Deze werkvorm zal door het museum worden ingezet tijdens schoolbezoeken. Daarnaast kunnen docenten Geschiedenis en Klassieke Talen van jaar 1 en 2 deze werkvorm ook los van de chatbot in hun onderwijs gebruiken.

Samenwerkingspartners: Interfacultair centrum voor lerarenopleiding, onderwijsontwikkeling en nascholing van de Universiteit Leiden (ICLON), Rijksmuseum van Oudheden en Scholengroep Leonardo da Vinci, Stedelijk Gymnasium Leiden, Visser 't Hooft Lyceum (Stichting Confessioneel Onderwijs Leiden), Faculteit Psychologie Open Universiteit Nederland.

Chinees taalonderwijs in uitvoering!

De Chinese School Leiden (CSL) is een recent opgerichte non-profitorganisatie en biedt Chinees taalonderwijs aan kinderen in Leiden en omgeving. Het onderwijs vindt plaats op zondagochtend. De kinderen van de CSL volgen doordeweeks het Nederlandse basisonderwijs. Het doel van dit project is om de leerkrachten passende en didactische verantwoorde leeractiviteiten te laten ontwerpen, uitvoeren en te laten evalueren, door middel van een training die ontwikkeld

wordt in samenwerking met de Faculteit Educatie van de Hogeschool Leiden. De Chinese School Leiden is uniek in Nederland vanwege haar onderwijsvisie en daarbij de passende lesmethode: Het onderwijs wordt hier spelenderwijs verzorgd. Hierin wijkt zij af van de traditionele manier van lesgeven die gebruikelijk is op de Chinese scholen in Nederland. De CSL vindt het daarnaast belangrijk om kinderen een aantal levensvaardigheden te leren, o.a. initiatief nemen en het uiten van mening. Dit hebben kinderen van een Chinese afkomst nodig, omdat zij zich vaak bescheiden opstellen.

Docenten en studenten van de faculteit Educatie van Hogeschool Leiden hebben kennis en ervaring om in deze behoefte van de leerkrachten te kunnen voorzien. Voor hen kan deze samenwerking leerzaam zijn om meer bewustwording te creëren in de omgang met collega's en kinderen met een andere cultuur en etniciteit.

Samenwerkingspartners: Chinese School Leiden en Hogeschool Leiden – Faculteit Educatie

Controverse in de les

Met dit project wordt een evidence-based onderwijs-methodiek (toolkit) ontwikkeld voor docenten van alle vakgebieden in het hoger onderwijs voor het effectief omgaan met controversiële onderwerpen in de les. Het doel is tweeledig: 1) het professionaliseren van docenten en 2) het bieden van een veilige omgeving aan studenten voor het ontwikkelen van meerdere perspectieven op controversiële onderwerpen en vaardigheden om hierover te discussiëren. Een controversieel onderwerp is een onderwerp waarover verschillende meningen bestaan, waarbij deze meningen vaak gebaseerd zijn op belangen en waarden en in mindere mate op ratio. Denk aan identiteit, religie, seksualiteit en politiek, maar klimaatverandering of migratie.

Het hoger onderwijs in Nederland wordt in toenemende mate geconfronteerd met de situatie dat docenten en studenten bepaalde onderwerpen niet kunnen of willen bespreken omdat deze (te) controversieel zouden zijn. Deze situatie is zorgelijk, omdat het bespreken van controversiële onderwerpen een belangrijk en noodzakelijk onderdeel is voor de vorming van studenten in het hoger onderwijs ter voorbereiding op hun rol in de pluralistische samenleving. Met de online en offline toolkit willen de partners hier verandering in brengen.

Samenwerkingspartners: Interfacultair centrum voor lerarenopleiding, onderwijsontwikkeling en nascholing van de Universiteit Leiden (ICLON), Universiteit Leiden - Faculteit Geesteswetenschappen en Hogeschool Leiden – Faculteit Social Work & Toegepaste Psychologie

De brede inzetbaarheid van de academische leerkracht

De ambitie van dit project is om binnen de gemeente Leiden te onderzoeken wat de behoefte is van de Academische leerkrachten en de vierdejaars Acpa (academische pabo) studenten op het gebied van professionalisering, kennisdeling en inzetbaarheid, omdat zij nu nog “het onderwijs verlaten, omdat zij buiten het onderwijs meer cognitief uitgedaagd worden en betere arbeidsvoorwaarden hebben” (Beroepsvereniging Academici Basisonderwijs, 2019). Dit project richt zich daarmee op de ontwikkelkansen in het onderwijs. Alsmede het behoud van de academische leerkrachten binnen het primair onderwijs en het borgen van de kwaliteit ervan. De onderzoeksresultaten van dit project zullen meegenomen worden in het project rondom de Regionale Aanpak Lerarentekort (specifiek gericht op de rol van de ACPA's) en zullen concrete aanbevelingen doen voor vervolg.

Samenwerkingspartners: PROOLEiden – Leiderdorp, SCOLEiden, PABO Hogeschool Leiden, Universiteit Leiden

Duurzaam en veilig werken in het laboratorium

Dit project is gericht op een virtuele kennismaking in een laboratoriumomgeving door het ontwikkelen van een veiligheidsapp die door middel van Virtual Reality de laboratoriumsituaties kan nabootsen. Het veilig werken in chemische en (bio)medische laboratoria is van groot belang, zowel nu op school als in de laboratoria waar de studenten in de toekomst gaan werken. Het spetteren van onzichtbare ziekteverwekkende of schadelijke stoffen kan niet alleen ernstige gevolgen hebben voor de gezondheid van medewerkers, ook voor een heel productieproces in een fabriek. Studenten kunnen door middel van de VR-app verschillende voorschriften en protocollen virtueel oefenen voor ze in de praktijk toe te passen. Uiteindelijk leert men namelijk door te doen en door fouten te maken, en omdat dat in het echt niet kan, is deze Virtual Reality app een uitkomst. Bovendien draagt de app bij aan het aanbieden van een gevarieerder onderwijsaanbod. De kennis en ervaring die wordt opgedaan maakt digitalisering op andere vakgebieden in het onderwijs mogelijk.

Samenwerkingspartners: Stichting mboRijnland - Middelbaar laboratoriumonderwijs en Hogeschool Leiden – Faculteit Science & Technology

In je sas! Vroege herkenning en interventie van stress en angst in de klas

Stress- en angstklachten zijn wereldwijd de meest voorkomende mentale problemen en ontstaan vaak al in de kindertijd. Helaas wordt vaak pas hulp gezocht als de klachten escaleren, als kinderen bijvoorbeeld weigeren naar school te gaan of gedragsproblemen hebben ontwikkeld. Het is dan ook van groot belang om stress en angst bij leerlingen in het basis- en voortgezet onderwijs vroegtijdig te signaleren en passende hulp te bieden. Bijna de helft van alle VO docenten geeft aan graag ondersteuning in de vorm van kennis en praktische tips te willen over verschillende mentale stoornissen en hoe je daarmee om gaat. Het project heeft als doel om een veilig leerklimaat en een optimale schoolloopbaan te bevorderen en daarmee schooluitval te verminderen voor kinderen en jongeren met stress- en angstklachten.

Met deze onderwijsinnovatiesubsidie willen het Stedelijk Gymnasium en het Leids Kenniscentrum Stress- en Angst de samenwerking structureel vormgeven en gebruiken als proeftuin om een structurele brede samenwerking tussen het Kenniscentrum en alle scholen in Leiden vorm te geven.

Door middel van twee focusgroepen wordt bepaald hoe optimaal tegemoet kan worden gekomen aan de docenten van het Stedelijk Gymnasium (en andere scholen in Leiden) op dit vlak. Hiervoor kan gedacht worden aan het trainen van leerkrachten om stress- en angstproblemen eerder te herkennen en het aanbieden van interventies voor meerdere problemen zoals specifieke fobie en spreekangst.

Samenwerkingspartners: Het Leidse Universitair Behandelen en Expertise Centrum (LUBEC) van Universiteit Leiden,, Stedelijk Gymnasium Leiden

Leerlingportfolio Wereldburgerschap

Met dit project willen de aanvragers 21e -eeuwse vaardigheden van leerlingen bevorderen en volgen, zodat zij zich ontplooiën tot Leidse wereldburgers.

Wereldburgerschapsvorming laat kinderen kennismaken met begrippen als democratie, grond- en mensenrechten, duurzame ontwikkeling,

conflicthantering, sociale verantwoordelijkheid, identiteit, gelijkwaardigheid en het omgaan met maatschappelijke en culturele diversiteit. Het doel van dit project is om twee handleidingen op te stellen waarmee een digitaal portfolio is te maken. Hierin worden de wereldburgerschapsvaardigheden aangeboden aan leerlingen in het PO, VO en later onderwijs. Internationaal burgerschap is een belangrijk item dat steeds meer aandacht krijgt, maar er is nog geen samenwerking op in het Leidse onderwijs. De aanvragers willen een bijdrage leveren aan de ontwikkeling van Leiden als internationale kennisstad. Dit door de Leidse burgers bewust te maken van hun internationale competenties.

Samenwerkingspartners: PO De Zijlwijkschool (SCOL), VO Visser't Hooft Lyceum Leiderdorp (SCOL) en Hogeschool Leiden – Faculteit Educatie, Hogeschool Leiden - Wereldklas. Universiteit Leiden (ICLON), Bureau Talent en De Leidse Aanpak

Meester Challenge

De Meester Challenge is een leer-werktraject voor jongeren in een tussenjaar, of jongeren die gestopt zijn met hun studie. Jongeren met een afgerond schooldiploma, die vastlopen bij de keuze van hun vervolgopleiding en die verder willen onderzoeken of hun talenten in het onderwijs liggen. De aanvragers begeleiden 32 jongeren in blokken van 10 weken. De meesters begeleiden de workshops “Onderzoekend en ontdekkend leren in de klas” van Technolab en 16 projectweken, ontwikkelen workshopmateriaal en krijgen de verantwoordelijkheid voor de organisatie: contacten onderhouden, afspraken maken met de betrokken scholen/leerkrachten. Het project is relevant, omdat het jongeren met een tussenjaar een relevante werk- en leerervaring in het onderwijs aanbiedt, het bijdraagt aan het oplossen van de oplopende lerarentekorten en het de Leidse basisschoolleerlingen en hun leerkrachten laat kennismaken met toekomstbestendig onderwijs: onderwijs waarin de inzet van brede vaardigheden gestimuleerd wordt.

Samenwerkingspartners: Technolab en PROO Leiden

Objectwijs

Objecten zijn de tastbare dragers en verhalenvertellers van heden, verleden en toekomst. Ze maken nieuwsgierig en kunnen vanuit verschillende perspectieven onderzocht worden. Objectwijs zet objecten in voor zichtbaar onderzoek in de school en maakt onderwijs vakoverstijgend, niveauoverstijgend en

schooloverstijgend en kan gevoelige onderwerpen bespreekbaar maken. Tijdens de eerste fase van de Pilot zal Objectwijs worden ingezet ter voorbereiding op het museumdebat en gaan leerlingen met objecten en interdisciplinaire onderzoeksvragen aan de slag. Maar je kunt ook denken aan leerlingen laten samenkomen uit verschillende klassen, van verschillende niveaus en op dat moment verschillende vakken volgend. Ze komen samen in de 'Sandbox' (een open ruimte of groot lokaal) om vanuit het vak wat ze zouden hebben, maar wel met zijn allen, met een object en de overkoepelende hoofvraag aan de slag te gaan.

Samenwerkingspartners: De Hobbit (PROO Leiden-Leiderdorp), Makers van Morgen, Museum Challenge, DebatUnie, Rijksmuseum van Oudheden, Naturalis Biodiversity Center, Hortus Botanicus Leiden, Erfgoed Leiden en Omstreken, Mayflower400/Leiden400, Stichting PROO Leiden en Stedelijk Gymnasium Leiden.

Psychologielab op wielen

Het doel van het Psychologielab op Wielen is om door middel van citizen science en wetenschapscommunicatie een verbinding te creëren tussen wetenschap en het brede publiek. In het hier voorgestelde project worden VWO-leerlingen uit de bovenbouw gekoppeld aan

bachelorstudenten van de Universiteit Leiden om samen onderzoek uit te voeren met Leidenaren. Vraagstukken die onderzocht worden zijn wat er nodig is voor een goede samenwerking, de effecten van mobiel telefoongebruik op slaapkwaliteit en gebeurtenissen die het leven op zijn kop zetten.

Bachelorstudenten krijgen in dit project een unieke kans om hun kennis in toegankelijke termen te delen met jongere leerlingen - wat kan leiden tot betere leerprestaties. De scholieren krijgen de mogelijkheid om ervaring op te doen met het wetenschappelijke proces wat hen kan helpen bij de studiekeuze. Ten slotte, de interactie met Leidenaren zal interesse in de wetenschap stimuleren, vooral omdat ons initiatief bestaat uit de interactie tussen verschillende lokale organisaties.

Samenwerkingspartners: Universiteit Leiden en Da Vinci College Kagerstraat

Radio LEF (Het Leiden Education Fieldlab)

Radio LEF gaat langs de Leidse onderwijsinnovaties en vertelt de verhalen middels een podcast. Het doel van radio LEF is de betekenisvolle onderwijsinnovaties luisterbaar, daarmee overdraagbaar en direct inzetbaar te maken voor de (toekomstige) leraren en andere onderwijsprofessionals van het Leidse onderwijs. Uit de evaluatie van de Leidse innovatiesubsidie 2019 blijkt dat de innovatieprojecten goed zijn in het inrichten van het project, het uitvoeren van het project, maar hun opbrengsten niet publiekelijk toegankelijk en overdraagbaar zijn. De podcast zal te beluisteren zijn via www.leidenkennisstad.nl/hetlef, sociale media kanalen van het LEF en via podcast-apps.

Samenwerkingspartners: Hogeschool Leiden, Onderwijs Netwerk Zuid-Holland (ONZ) en Het LEF (Leiden Education Fieldlab)

Samen leren, Meer kansen

In onderzoeken naar onderwijskansen komt naar voren hoe belangrijk Ontwikkeling ondersteunend en Onderwijsondersteunend gedrag (OOG) voor de ontwikkeling van kinderen is. En hoe moeilijk het is (voor scholen) om ouders met een lage sociaal economische status hierin te begeleiden. Het programma 'Samen Leren' richt zich op het verhogen van de thuisbetrokkenheid, de samenwerking tussen ouders en school en de opvoedvaardigheden van ouders. Dit wordt gedaan op een outreachende, positieve en oplossingsgerichte manier. De begeleiding sluit aan bij de zone van naaste ontwikkeling, de motivatie en de (praktische) situatie van de ouder(s).

Samen met diverse onderwijskansenscholen uit Leiden wil JES met sociale professionals, met stagiaires van Hogeschool Leiden, mogelijk van de Erasmusuniversiteit en ongeveer tien ouders het programma uitproberen. Wanneer het programma geschikt blijkt te zijn, ontstaat door combinatie met andere bestaande programma's een mooie doorgaande lijn thuisprogramma's. Dat is belangrijk omdat er nu voor leerlingen uit groep 3 en 4 met een onderwijsachterstand in Leiden nog geen goed theoretisch onderbouwd programma wordt uitgevoerd, terwijl in die niveaus nog veel winst te behalen is.

Samenwerkingspartners: Stichting Jeugd en Samenleving (JES) Rijnland, Stichting Openbaar Primair en Speciaal onderwijs (PROO) Leiden-Leiderdorp en Stichting Confessioneel Onderwijs Leiden (SCOL)

Samenleven Betaplein

Da Vinci Lammenschans en MBO Rijnland zijn lang de enige gebruikers geweest van het Bètaplein. Nu is dit plein een minisamenleving aan het worden. Er is een supermarkt (De Plus), er zijn woningen gebouwd, er zijn restaurants en andere ondernemingen. Het leven in de mini samenleving verloopt wat onrustig. Het doel is om nader tot elkaar te komen door een jaarlijkse Fancy Fair te organiseren. Daarbij is dit een mooie aanleiding om de samenwerking/ het onderwijs tussen het vmbo en mbo concreet vorm te geven. De aanvragers willen het onderwijs extern gaan richten door de samenwerking op te zoeken met winkels en bewoners. VMBO en MBO leerlingen worden in gemixte teams gekoppeld aan een activiteit waarbij docenten van beide instellingen nauw samen zullen werken. Deze verregaande vorm van samenwerking is vernieuwend en zorgt er daadwerkelijk voor dat leren realistisch en betekenisvol is. Leerlingen leren niet alleen van docenten, maar ook van de wereld om hen heen.

Samenwerkingspartners: Da Vinci Lammenschans, mboRijnland – start up college, Plus Supermarkt Lammenschans

Videobased leren voor zorgmedewerkers van de toekomst

Het vangen van de aandacht in leren en mediaconsumptie is tegenwoordig een van de grootste uitdagingen. Studenten vinden het fijn dat ze niet vastzitten aan een langdurig proces en dat ze de tijd die ze aan leren besteden zelf in de hand hebben. Leren via de smartphone neemt toe. Microlearning is een populaire en krachtige vorm van online leren en een manier om lesstof aan te bieden in kleine, hapklare brokken. Om hierop in te spelen is een videoreeks 'Liefdevolle zorg in de praktijk' ontwikkeld als bij- en nascholing voor zorgprofessionals door Leyden Academy. Met dit project willen de aanvragers testen of dit educatieve materiaal tevens gebruikt kan worden in het mbo onderwijs voor toekomstige helpenden, verzorgenden en verpleegkundigen. Het onderwijs wordt hierdoor verrijkt met digitaal materiaal en wordt meer praktijkgericht en blended aangeboden.

Samenwerkingspartners: Leyden Academy for Vitality and Ageing, mboRijnland, Radicale Vernieuwing Waardevol Onderwijs (RVWO)
Geld gereserveerd (nog overleg over invulling)

Bewegend leren 2.0

Het Nederlands onderwijs komt de laatste jaren negatief in het nieuws. 15 jarige kinderen blijken ongemotiveerd te zijn in lezen en scoren zelfs lager dan het gemiddelde van alle zogenaamde Westerse landen (PISA, 2018). Ook het niveau van rekenen daalt gestaag (Porcelijn, 2018). Daarnaast is het algemeen bekend dat kinderen minder bewegen. Dit roept bij de aanvragers de vraag op of het onderwijs niet gebaat is bij de inzet van bewegend leren?

Vorig jaar is de stedelijke vakgroep bewegingsonderwijs gestart: een netwerk dat gezamenlijk werkt aan de kwaliteit van het bewegingsonderwijs op de Leidse basisscholen. Maar de vakgroep wil meer: de verbinding leggen tussen beweging (vakdocenten) en wat er in de klas gebeurt (reguliere leerkrachten). We willen kennis over de positieve effecten van bewegend leren delen en vergroten. Door middel van het ontwikkelen van een database met verschillende activiteiten ingedeeld op leerlijnen en thema's, onderzoek naar welke bewegingsvormen en welke tijdsduur het meeste leerrendement oplevert, motorisch onderzoek en de inzet van afgestudeerde Academische Pabo'ers willen de aanvragers bewegend leren in het Leidse onderwijs verder stimuleren en ontwikkelen.

Samenwerkingspartners: Stichting Openbaar Primair en Speciaal onderwijs (PROO) Leiden-Leiderdorp en Stichting Confessioneel Onderwijs Leiden (SCOL)

Dadakademia 2.0

Dadakademia is de rebelse kunst & filosofie academie, voor iedereen toegankelijk. De Dadakademia komt voort uit het feit dat er voor jongeren en volwassenen die niet de juiste vooropleiding hebben, maar wel van kunst of filosofie houden en zin hebben om de wereld te veranderen, geen ruimte is voor de ontwikkeling van hun autonome, bevragende capaciteiten. Terwijl die capaciteiten volgens de aanvragers wezenlijke onderdelen van het leven zijn. In een eerdere subsidieronde is een haalbaarheidsonderzoek gedaan naar de (on)mogelijkheden voor het opzetten van een kunst & filosofie academie in Leiden. Een academie waarbij niet de vooropleiding telt, maar van groter belang zijn motivatie, nieuwsgierigheid en portfolio. In het afgelopen jaar is een groot cultuur- en onderwijsnetwerk ontstaan en willen we een start maken met de uitvoering van het plan.

Dadakademia wordt een plek voor verschillende doelgroepen. Voor jongeren die van school zijn uitgevallen en thuis zitten, vormt de Dadakademia een plek op maat voor hun ontwikkeling richting startkwalificatie dan wel echte start op

arbeidsmarkt. Alle Leidenaren (met verschillende opleidingsprofielen) kunnen er terecht voor lezingen over maatschappelijke thema's en het onderzoeken ervan. Voor een community van Leidse kunstenaars, filosofen en educatoren is Dadakademia een plek voor kennisoverdracht, bijdragen aan kunst- en cultuureducatie en het onderzoeken van maatschappelijke vraagstukken. Voor leerlingen in het regulier onderwijs wordt Dadakademia een bijzonder, uitdagend en rebels programma. Zo zal samen het CKV-onderwijs worden gemaakt, maar bouwen we ook een programma voor jongeren die CKV "stom" vinden. Zij mogen meebouwen aan het programma "CKV Weg ermee" en kunnen leren over de protest-kunst. Ook zullen er stageplekken voor jongeren van het mbo komen die graag meer willen doen/betekenen op het gebied van kunst. Leidse musea zullen ook een rol krijgen binnen de academie.

Samenwerkingspartners: Studio Moio, Da Vinci college Lammenschans, Kunstcollectief Haagweg 4, Collectief van Filosofen, Hogeschool van de Kunsten Utrecht, KABK Den Haag, ACPA, Universiteit Leiden, Willem de Kooning Academie, Kunstcollectief Leidse Styl, ROC Mondriaan, mboRijnland, Veenfabriek, musea in Leiden en vele anderen

Pre VMBO 2.0

In een eerdere innovatiesubsidieronde werd het pre-VMBO project door leerlingen en basisscholen positief ontvangen. Het was gericht op een positieve kennismaking en begeleiding van basisschoolleerlingen bij hun keuze voor een passende VMBO-opleiding. Hoewel positief, bleek het op dat moment moeilijk om het op te schalen naar een meer structureel karakter. Vanuit deze ervaring denken de aanvragers een duurzaam organisatiemodel voor alle betrokken vmbo scholen te hebben gevonden. De belangstelling bij leerlingen en scholen is groot en er is enthousiasme om dit organisatorisch en logistiek met verschillende scholen voor elkaar te krijgen. De drie vmbo's hebben zich voor langere tijd gecommitteerd aan dit voorstel om zo te komen tot een duurzame positionering van de brede vmbo's in Leiden en omgeving. Dit project heeft als doel om een jaarlijks pre-vmbo project te realiseren waaraan per jaar minimaal 1000 leerlingen uit groep 7 en 8 meedoen van alle basisscholen in de regio Leiden. Daarnaast is het doel om een positief beeld van het brede vmbo te schetsen bij leerlingen, ouders en docenten. Het programma wordt in dit project verder ontwikkeld middels een master challenge.

Samenwerkingspartners: Leonardo da Vinci Lammenschans, SCOL – Beroepscollege Leystede, Wellant College Oegstgeest, Technolab Leiden – Hotspot Betaplein.

Werkplaats O&O Talentontwikkeling

Wat betekent talentgericht werken voor de inrichting van het onderwijs?

Onderwijs dat goed aansluit op de leerbehoeften van een leerling, biedt deze leerling een betere kans om zijn of haar talenten te ontwikkelen. Talentgericht werken en het aanpassen van de inrichting van het onderwijs op deze talenten, kan daarom bijdragen aan gelijke kansen in het onderwijs.

Bij dit soort werken gebruikt een docent de kennis over de talenten van een leerling om uitdagende situaties in de klas en op het schoolplein op te lossen. De leerkracht kijkt naar het gedrag, koppelt dit aan een van de talenten van de leerling en moedigt de leerling daarin aan. Voorbeelden van talenten zijn: meetrekker, bewuste beweger of sfeervoeler.

De aanvragers willen met dit project:

- talentgericht werken evidence-informed inzetten voor passend onderwijs en gelijke kansen;
- onderwijs en onderzoek verbinden;
- een doorgaande leerlijn ontwikkelen, vanaf voorschools en met na- en buitenschools;
- en samenwerking bevorderen tussen scholen en opleidingen (hogeschool en universiteit ((academische) pabo).

Samenwerkingspartners: De Leidse Aanpak voor Talentontwikkeling (Samenwerkingsverband Passend Voortgezet Onderwijs), De Pionier (PROOLeiden), De Astronaut (SCOL), Floreokids, Ambulante Educatieve Dienst (AED) en Smallsteps

PROJECTEN ONDERWIJSINNOVATIESUBSIDIE 2019-2020

OOL 2.0

OOL 2.0 is een samenwerkingsverband tussen basisscholen Woutertje Pieterse en de Leidse Houtschool en Technolab Leiden. Samen ontwikkelen we een professionaliseringstraject voor leerkrachten bij het geven van Onderzoekend en Ontwerpend Leren (OOL) in de klas. Het traject is een aanvulling op het nu door Technolab Leiden verzorgde en gewaardeerde programma 'OOL in de klas'. Tijdens het traject worden de leerkrachten in staat gesteld deze vorm van onderwijs zelf te onderzoeken en te ontwerpen. Door directe uitvoering en begeleiding in de klas tijdens het traject is implementatie binnen de school verzekerd.

Samenwerkingspartners:

Technolab, PROOLEiden/OBSG (Woutertje Pieterse) en SCOL (Leidse Houtschool)

Donderdag Verwonderdag

Kinderen zijn van nature nieuwsgierig en verwonderen zich dagelijks. In onze huidige vorm van onderwijs is er voor de leerlingen en (onderwijs)professionals weinig ruimte voor nieuwsgierigheid en verwonderen, met Donderdag Verwonderdag stimuleren we de nieuwsgierigheid, waarbij het verwonderen van leerlingen tot hun 1001 pedagogen (Reggio Emilia) centraal staat. We willen dat de Leidse leerlingen en (onderwijs)professionals open blijven staan voor verwonderen. Dit sluit aan bij actuele ontwikkelingen in het onderwijs:

- Zoals de huidige ontwikkelingen rondom de vrije ruimte in het ontwerpen van een nieuw curriculum met Curriculum.nu;
- Het stimuleren en uitdragen van een leven lang leren als doel van het ministerie van OCW;
- Het bevorderen van de brede ontwikkeling bij kinderen door het creatief denken en kritisch vermogen te stimuleren als één van de 21e eeuwse vaardigheden;
- Het ontwikkelen van Leiden als Kennisstad en Onderwijsstad;
- En er is de afgelopen jaren ingezet via Samen Opleiden op het versterken van de verbinding tussen onderzoek en praktijk.

Onze ambitie op langer termijn is om elke donderdag om te dopen tot Donderdag Verwonderdag, dan zetten we het verwonderen op alle Leidse onderwijsinstellingen centraal voor leerlingen en (onderwijs)professionals zoals leerkrachten, docenten, onderzoekers, rectoren en schoolleiders. We creëren op Donderdag Verwonderdag ruimte om leerlingen en (onderwijs)professionals zich te laten verwonderen. In een pilot gaan we in 2019-2020 op tien Leidse onderwijsinstellingen van onze partners starten met een maandelijkse Donderdag Verwonderdag en leren we samen hoe we ruimte creëren om te verwonderen voor leerlingen en (onderwijs)professionals, hoe je het verwonderen vormgeeft in je groep met leerlingen en welke verbindingen je kan maken met bestaande Leidse initiatieven om te verwonderen zoals Verwonderpaspoort, Natuur om de Hoek en 't LEF (Leiden Education Fieldlab), maar ook initiatieven van organisaties zoals JES Rijnland, iDOE, BPlusC, maatschappelijke stages en de Leidse musea. Daarnaast organiseren we in samenwerking met de Onderzoeksbende van de PO-Raad en 't LEF activiteiten om ervaring en kennis uit te wisselen en samen de voorbereiding op de vrije ruimte in het nieuwe curriculum te gaan ontdekken. Wij gaan voor het behoud van nieuwsgierigheid in lengte van dagen!

Samenwerkingspartners:

PROOLEiden/OBSG (diverse scholen), Hogeschool Leiden: PABO, ICLON Universiteit Leiden, SG Leonardo Da Vinci (Da Vinci College), Verwonderpaspoort, JES Rijnland en de Onderzoeksbende.

Museumdebat Leiden

Dit project is bedoeld om het proces van aansluiting PO-VO-HO voor leerlingen te verbeteren in de vaardigheden presenteren, argumenteren en kritisch denken. Leerkrachten PO samen met docenten VO bewerkstelligen dit door structureel met elkaar samen te werken in een Leerlab Academische Vaardigheden. Zij ontwikkelen en delen op structurele wijze (proces) een uniforme, vakoverstijgende, overkoepelende, digitale doorlopende Leidse Leerlijn Debatvaardigheden (eindproduct 1) en nemen vanuit die vaardigheden met hun leerlingen deel aan een jaarlijks terugkerend Leids Museum Debat (eindproduct 2).

Samenwerkingspartners:

De Leidse Aanpak, Museum Challenge, Leiden Marketing, Debat Unie, ESOF 2022 Leiden, SCOL (R. K. Basisschool de Tweemaster, Bonaventura College, Visser 't Hoofd Lyceum), PROOLEiden/OBSG (De Hobbit), Stedelijk Gymnasium Leiden, Rijksmuseum van Oudheden, Erfgoed Leiden en omstreken, Haanstra Basisschool, Universiteit Leiden, Universiteit Leiden Honours Academy, Hortus botanicus Leiden, The Leiden American Pilgrim Museum Foundation, Mayflower 400, Naturalis Biodiversity Center en Museum Volkenkunde.

Dadakademia

Met dit project willen we natuurlijk samen met de jongeren zelf een verkenning doen naar de (on)mogelijkheden voor het opzetten van een kunst & filosofie academie in Leiden, een kunst & filosofie academie voor allen. Waarbij niet de vooropleiding telt, maar des te meer motivatie, nieuwsgierigheid en portfolio. Leiden is rijk aan cultuur en historie. Leiden kent veel musea. Leiden heeft ook een hoog aantal jongeren, het is een vrij jonge stad. Maar Leiden heeft geen kunstacademie. En dat hoeft geen ramp te zijn, er zijn genoeg kunstacademies in andere steden. Tegelijk is het een gemiste kans.

Studio Moio begeleidt jongeren die van school dreigen uit te vallen dan wel uitgevallen zijn en dan met name jongeren van het MBO. Waar het voor jongeren van het HBO al lastig is naar een kunstacademie te kunnen, al kan dit buiten de stad, is het jongeren van het MBO zo niet onmogelijk. Onder de jongeren die we van school zien uitvallen, zien we echter veel jongeren met een enorme voorliefde voor kunst, filosofie en historie. Maar geen mogelijkheden om met die behoefte een opleiding te volgen. En dat is meer dan een gemiste kans.

De Dadakademia is een Academie gericht op kunst & filosofie. Hier kun je een kunstopleiding volgen, gecombineerd met filosofie, of andersom en je kunt ook kiezen om enkel een aantal modules af te nemen. Het is een academie die in de wereld staat. Er zijn containers, door de stad verspreid, waarin lessen kunnen worden gegeven, maar vooral gaat het erom op locaties te zijn waar de wereld zich begeeft. Dat kan zijn een atelierruimte in een bushokje, lessen filosofie op het stationsplein, kunstgeschiedenis aan de hand van kunstwerken gerelateerd aan een actueel debat (For ex. #MeToo aan vrouwen in de kunst, of het eerste vrouwfiguurtje van klei, etc).

Voor deze academie geldt: er zijn geen 'formele' toegangseisen (zoals een bepaald niveau van de vooropleiding), er zijn wel non-formele toegangseisen:

kwaliteit van portfolio, vermogen tot reflectie en ontvangen van kritische feedback, zin om te leren en nieuwsgierigheid in het ontwikkelen van zichzelf in verhouding tot anderen.

Samenwerkingspartners:

Studio Moio, Willem de Kooning Academie Rotterdam en Leidse styl

Kinderen als jij, de Holocaust dichtbij

Een compleet programma voor PO en VO – scholen in Leiden, waarin kinderen met hoofd, hart en handen (op cognitief, sociaal-emotioneel en praktisch gebied) worden uitgedaagd om hun burgerschap vorm te geven rondom thema's als uitsluiting en discriminatie. Via het door experts en docenten ontwikkelde lesmateriaal voor VO en PO, wordt de Holocaust niet alleen op een innovatieve manier dichterbij gebracht, maar ook op een manier die het nemen van verantwoordelijkheid in de wereld van vandaag onontkoombaar en op een persoonlijke manier aan de orde stelt, en leerlingen intrinsiek motiveert. Het vernieuwende concept van de meespeel-kinderopera stelt kinderen in staat om het onderwerp ook op een belevingsgerichte manier te onderzoeken, via de taal van de muziek en het spel, en leidt tot een leerervaring op een dieper niveau, en persoonlijke groei. Tenslotte worden leerlingen uitgedaagd om hun burgerschap praktisch vorm te geven door actief deel te nemen aan een officiële herdenking, waarin zij kunnen oefenen met het nemen van verantwoordelijkheid in de volwassen maatschappij. Al deze leerervaringen samen maken het project een voorloper in toekomstgericht geschiedenisonderwijs en resulteert in leerlingen die intrinsiek gemotiveerd zijn om op een verantwoorde wijze te werken aan hun eigen toekomst en de toekomst van de stad.

Samenwerkingspartners:

SCOL (diverse scholen), Stichting Spelend Wijs en Beraad Herdenking Jodenvervolging Leiden

Werken met data in het VO

In Leiden werken scholen elke dag aan een optimale schoolloopbaan van leerlingen. De samenwerking tussen scholen, besturen, samenwerkingsverbanden, gemeente en kennisinstellingen is kenmerkend voor

'Kennisstad Leiden'. Partners vinden elkaar op inhoud en spannen zich gezamenlijk in voor verdere kwaliteitsontwikkeling in het onderwijs.

Met het oog op dat doel worden allerlei data verzameld. Binnen de school gaat het bijvoorbeeld om data in leerlingvolgsystemen, om doorstroomgegevens en om examenresultaten. Daarnaast gaat het om bovenschoolse data over bijvoorbeeld de overstap van het basis- naar het voortgezet onderwijs (PO-VO), over extra ondersteuning in het onderwijs, en over de overstap van het voortgezet onderwijs naar het middelbaar beroepsonderwijs (VO-mbo). Deze bovenschoolse data vormen een belangrijke aanvulling op de data die scholen zelf al verzamelen. Al deze data kunnen worden gebruikt bij het beantwoorden van de vraag hoe we bijvoorbeeld vroegtijdig schoolverlaten zo veel mogelijk kunnen beperken en in hoeverre wij in Leiden onze leerlingen gelijke kansen bieden. Een goed voorbeeld is het rapport 'Kansengelijkheid in het onderwijs in Leiden' (2017), waarin een analyse wordt gemaakt op basis van data-gegevens van de aansluiting van primair onderwijs – voortgezet onderwijs.

Scholen ontdekken steeds meer de grote waarde van gegevens, en gebruiken deze om goed te kunnen sturen, het schoolbeleid te onderbouwen en te verbeteren. Gerichtte interventies op basis van feitelijke waarnemingen en veel minder op aannames, onderbuikgevoelens en veronderstellingen. In een tijd waarin de hoeveelheden data waarmee we moeten leren omgaan per dag toenemen is het belangrijk overzicht te houden. Wat is relevant, wat heeft een directe relatie met elkaar en wat is 'nice to know'?

Echter, het goed ontsluiten, analyseren en gebruiken van al die data is in de praktijk nog best lastig. Dit vraagt om specifieke expertise én om onderwijsinhoudelijke kennis om de juiste vragen te kunnen stellen en de uitkomsten van analyses te kunnen duiden. Tegen deze achtergrond willen Visser 't Hooft Kagerstraat en Leiderdorp, Bonaventuracollege Burggravenlaan, Hogeschool Leiden en de ontwikkeling van deze expertise verder stimuleren in het project 'Werken met data in het VO'

Samenwerkingspartners:

SCOL (Visser 't Hooft Lyceum en Bonaventura College) en Hogeschool Leiden

I-lab buitenschools

Het programma i-Lab buitenschools is een lessenreeks van nieuwe media activiteiten die wordt uitgevoerd op BSO's. Kinderen maken bijvoorbeeld film- en

muziek producties, techniek, gaan 3D-tekenen en coderen. Bij die activiteiten verdiepen kinderen zich 3 lessen in een onderwerp. Ze krijgen uitleg en begeleiding van een vakdocent van het i-Lab en een BSO begeleider, maar worden voornamelijk uitgedaagd om op onderzoek uit te gaan en hun eigen idee uit te voeren. Bij alle activiteiten streven we ernaar om aandacht te besteden aan de verschillende fasen van de leer- en maakcyclus: onderzoeken, ontwerpen, maken, testen en presenteren.

Samenwerkingspartners:

BplusC en Smallsteps B.V.

Stressless met VR

Het doel van dit project is drieledig. Ten eerste is het doel om leerlingen in de onderbouw van het voortgezet onderwijs te leren omgaan met stress met behulp van virtual reality. Tijdens dit project zullen we een app over stress ontwikkelen en evalueren. De app heeft drie functies: een informerende, preventieve en herstellende/curatieve functie. Met de app vergaren leerlingen kennis over stress (wat is stress en wat dit doet met je lichaam?), leren ze hoe je stress kunt voorkomen en leren ze vaardigheden hoe je met stress kunt omgaan (bijvoorbeeld ademhalingsoefeningen). Tevens is het mogelijk te ontspannen met de app door middel van natuurbeelden in virtual reality.

Een tweede doel is digitalisering van het onderwijs: het doel is leerlingen in de onderbouw kennis te laten maken met virtual reality. Bovendien zullen leerlingen van het technasium 5 vwo (Da Vinci College) de app mee ontwikkelen.

Het derde doel is een samenwerking tussen het vo en de universiteit: Leerlingen van het technasium in 5 vwo zullen samen met studenten van het LIACS van de Universiteit Leiden aan de app werken.

Met dit project wordt een bijdrage geleverd aan de digitalisering van het onderwijs. Daarnaast worden leerlingen geleerd stress te herkennen en hiermee om te gaan wat op korte termijn een positief effect kan hebben op hun leerprestaties en op lange termijn nuttig kan zijn voor het latere functioneren in de maatschappij. En tenslotte werken leerlingen samen met studenten van het LIACS waardoor de leerlingen kennismaken met vervolgonderwijs en de studenten tutorvaardigheden kunnen ontwikkelen. Dit project bouwt voort op een lopend onderzoeksproject gefinancierd door NWO. Ontwikkeling van de VR

app wordt daarom stevig verankerd in de meest recente wetenschappelijke inzichten op dit gebied.

Samenwerkingspartners:

ICLON Universiteit Leiden, SG Leonardo Da Vinci (Da Vinci College) en Instituut Psychologie, Universiteit Leiden Faculteit Sociale Wetenschappen.

De boer op – Nieuwe stijl

Met het project 'De boer op! - nieuwe stijl' willen we het huidige aanbod van educatieve bezoeken aan boerenbedrijven en tuinderijen voor het primair onderwijs en onderbouw voortgezet onderwijs naar een hoger niveau tillen. De criteria die wij hiervoor hanteren zijn de visie ten aanzien van Duurzame basisvorming in Leiden en de richtlijnen/quickscan voor voedsel educatie n.a.v. het onderzoek van GDO, leerkring voedsel in samenwerking met het Jong Leren Eten-programma.

Door met de boeren/tuinders en scholen samen de doelen en inhoud van de bezoeken vorm te geven,

wordt een flexibel aanbod ontwikkeld dat voldoet aan de vraag van scholen en de mogelijkheden van boerderijen/ tuinderijen. Het ontwikkelde aanbod is een raamwerk met voorbeelden waar andere scholen en boerderijen/tuinders gebruik van kunnen maken.

Tevens wordt het aanbod in de leerlijn Voedsel geplaatst; voor diverse leeftijden een ander aanbod en voor verschillende doelen een andere inhoud.

In de afgelopen 8 jaar werd met het project 'De boer op' een lijst verzonden naar scholen met daarop de boerderijen en tuinderijen die men kon bezoeken. Er was geen advies over de inhoud en doelen van de bezoeken voor de verschillende leeftijden.

Naar buiten! inventariseert eerst de ervaringen, wensen en voorwaarden van zowel de deelnemende scholen als bedrijven. Daarnaast wordt het huidige aanbod van educatieve bedrijfsbezoeken getoetst op bovengenoemde criteria. Vervolgens wordt het huidige aanbod door de samenwerkingspartners gezamenlijk doorontwikkeld en vernieuwd naar het gewenste niveau.

Samenwerkingspartners:

Stichting Naar buiten! Regio Leiden, PROOLEiden (Woutertje Pieterse), SCOL (Bonaventura college VMBO, Visser 't Hooft Lyceum), Stichting Land van Wijk &

Wouden, Zuivel- en zorgboerderij Catrina's Hoeve, De Elza Hoeve, Boerderij Buitenverwachting, Kaasboerderij Van Veen en Stadstuinderij het Zoete Land / Stichting Leiden oogst.

Ontwikkeling Leidse bewegingsstandaard bewegingsonderwijs

Het bewegingsonderwijs in Nederland en Leiden heeft een positieve impuls nodig. Er worden op lang niet op alle scholen twee gymlessen door een bevoegde leerkracht verzorgd. De jeugd heeft vele andere interesses dan buitenspelen en het belang van beter gymonderwijs is in vele berichten de laatste jaren naar buiten gebracht. Ook de tweede kamer, ministerie van OCW, ministerie van VWS en NOC*NSF hebben met meerdere onderzoeken en rapporten aandacht gevraagd voor meer en beter bewegingsonderwijs verzorgd door bevoegde leerkrachten.

In Leiden is de noodzaak ook hoog. SCOL en PROO Leiden OBSG willen de voortrekkersrol nemen om samen met de kleinere besturen de benodigde impuls te geven aan het bewegingsonderwijs op het basisonderwijs. Deze kwaliteitsimpuls zou bestaan uit het professionaliseren van de bevoegde leerkrachten (zowel ALO als PABO gecertificeerd), innoveren van de lessen middels het uitwerken van een Leidse standaard bewegingsonderwijs en versterken van de processen zowel binnen de scholen als stichtingen met een stedelijke vakgroep bewegingsonderwijs met als stip aan de horizon de dynamische schooldag. Daarin staat het bewegen binnen het onderwijs centraal. Samenvatting ook op youtube te bekijken:

<https://youtu.be/wxFEINYDjP0>

Samenwerkingspartners:

PROO Leiden/OBSG (diverse scholen) en SCOL (diverse scholen).

Groeikracht Stevenshof

De Scholen in de Stevenshof hebben te maken met een zeer complexe doelgroep ouders en kinderen. De thuisproblematiek waar veel kinderen mee te maken hebben vragen een intensieve begeleiding van leerkrachten op school. Op dit moment voelen leerkrachten zich nog handelingsverlegen in het omgaan

met een deel van de leerlingen die op het gebied van gedrag en sociale vaardigheden nog onvoldoende mee kunnen komen met de groep.

Groeikracht richt zich op een vijftal pijlers:

- Training Groeikracht voor kinderen van 6 t/m 11 jaar;
- Leerkrachtondersteuning;
- Positief schoolklimaat;
- Ouderaanbod;
- Professionalisering teamleden.

Doel van dit project is om tevredenheid onder ouders, welbevinden van kinderen op school en welbevinden van leerkrachten op school te vergroten, waarbij het werken vanuit de relatiedriehoek school-ouders-kind een belangrijke rol speelt. Het project is een combinatie van wijkproblematiek en onderwijs. Het innoverende van dit project is dat er direct door verschillende organisaties hands-on gewerkt wordt. Hierdoor wordt een netwerk rond de specifieke hulpvraag binnen de driehoek in het handelen gerealiseerd, waardoor snel en effectief ondersteuning geboden kan worden waar de hele situatie van profiteert.

Samenwerkingspartners:

SCOL ('t Klankbord en De Zwaluw), InMens training en coaching, JGT West en SWW PPO.

Stimulering professionalisering in VO

Het thema docentprofessionalisering staat centraal binnen de ONZ bijeenkomsten en is belangrijk voor onze scholen. Wij constateren in ONZ en als ICLON echter enorme verschillen tussen scholen. Sommige scholen zijn echte voorlopers, anderen vinden het moeilijk docentprofessionalisering op de interne gespreksagenda te zetten en daar stappen voorwaarts in te maken. Daar zijn vaak hele goede verklaringen voor, maar de druk om nu tot verbeteringen te komen is groot.

Gemeenschappelijk punt bij onze scholen is dat zij aangeven (op het niveau van rector, middel management en leraar) behoefte te hebben aan een goed instrument en trainingen daarbij, die zij direct kunnen gebruiken in het school HRM-beleid. Namens onze scholen vraagt ONZ daarom subsidie aan om dit instrument te gaan ontwikkelen, trainingen te gaan verzorgen en

maatwerkondersteuning aan te bieden als scholen vervolgens met het nieuwe instrument kunnen gaan werken.

Samenwerkingspartners:

Universiteit Leiden, Stichting Scholengroep Leonardo da Vinci (Da Vinci College) en Stichting Fioretti Teylingen.

Alle talen tellen mee

In Nederland wonen meer dan 2.5 miljoen mensen die naast het Nederlands met een andere taal zijn opgegroeid. Ook in Leiden is een toename te zien van het aantal kinderen dat opgroeit in een meertalige omgeving (1 op de 3). Hoewel het huidige taalcurriculum zich voornamelijk richt op leerlingen met Nederlands als moedertaal vragen recente beleidsnota's allen om meer aandacht voor de meertalige identiteit van leerlingen. Door in het onderwijs via speelse en motiverende activiteiten aandacht te besteden aan de verschillende thuistalen (talensensibilisering) ontwikkelen kinderen een talig bewustzijn en een referentiekader dat hen zal helpen bij het leren van vreemde talen, het verkennen van andere culturen en het verder perfectioneren van de moedertaal. Een positieve en adequate benadering van meertalige gezinnen in relatie met het onderwijs past ook in toekomstige verwachtingen waarin digitalisering en globalisering toenemen.

Om een goed beeld te krijgen van de thuistaalsituatie van een leerling, is met behulp van Europese subsidie (Erasmus+) een digitaal instrument ontwikkeld: Tales@home: Talking About Languages and Emotions at Home (www.talesathome.eu). Dit instrument biedt o.a. de mogelijkheid om, samen met ouders en kind, in gesprek te gaan over het gebruik van de verschillende talen binnen het gezin.

Met deze subsidieaanvraag vragen wij de gemeente Leiden om dit instrument – bij wijze experiment- op twee scholen en bij in de VVW-methode van JES Rijnland te implementeren en de ervaringen en merkbare effecten vanuit de leerkrachten, de ouders en het kind op te tekenen. Het uiteindelijk doel dat wij nastreven is het benutten van de rijkdom en kennis van moedertalen, zodat kinderen sneller en beter Nederlands leren, waardoor zij zich beter thuis voelen in de klas en zich sociaal emotioneel goed kunnen ontwikkelen. Daarbij biedt het

project een enorme kans om ouders op een positieve manier bij de school te betrekken.

Samenwerkingspartners:

SCOL ('t Klankbord, De Springplank, Zijlwijkschool), PROO Leiden/OBSG (Merenwijkschool), Onderwijs Advies en JES Rijnland

Optimale ondersteuning van leerlingen met DCD

Dit project beoogt de ondersteuning van leerlingen met Developmental Coordination Disorder (DCD) in het reguliere onderwijs (PO & VO) te optimaliseren door zorg en onderwijs via het digitale behandelplatform 'Jouw Omgeving' samen te laten werken. Zorgverleners en ambulante begeleiders stemmen hun doelen en werkwijze op elkaar af in de digitale omgeving van het behandelplatform. De leerling en zijn/haar ouders hebben een centrale rol in de digitale omgeving. Op deze manier wordt maatwerk geboden voor de individuele leerling. Het hogere doel hierbij is om zorg en onderwijs beter te verbinden en vanuit gezamenlijke doelen te werken aan het welzijn van het kind.

De digitale omgeving biedt ook innovatieve mogelijkheden voor kennisdeling en kennisoverdracht. Alle betrokkenen nemen deel aan de Nieuwsgroep DCD op het behandelplatform. De experts van de AED en Basalt delen kennis (bijvoorbeeld via webinars) over DCD met leerkrachten, intern begeleiders/zorgcoördinatoren, ouders en andere betrokkenen met als doel de kennis over DCD in het onderwijs te vergroten. Binnen deze nieuwsgroep kunnen leerkrachten en ouders vragen stellen die via chat/beeldbelfunctie beantwoord worden door experts. Op deze manier wordt niet alleen maatwerk geleverd voor de individuele leerling maar wordt ook gewerkt aan deskundigheidsbevordering om de ondersteuning voor deze groep leerlingen op de langere termijn structureel te verbeteren.

Samenwerkingspartners:

Ambulante Educatieve Dienst Cooperatief U.A., PROOLEiden/OBSG (diverse scholen), SCOL (diverse scholen), Basalt en Jouw Omgeving.

Maken en Ondernemen

Het project Maken en Ondernemen is een ondernemerschapsprogramma voor basisschoolleerlingen in achterstandswijken. Tijdens het programma leren de kinderen te ondernemen om hun eigen inspirerende doelen te bereiken.

Tegelijkertijd worden ze enthousiast gemaakt voor techniek. Ze gaan bijvoorbeeld zelf iets tastbaars ontwerpen en maken om te verkopen en geld mee te verdienen, of ze organiseren een playbackshow. Ze treden naar buiten en vragen hulp aan ondernemers en professionals. Hierdoor komen ze uit hun vaak kleine leefwereld, leren met vertrouwen connectie te maken met een bredere omgeving en worden aangezet richting een kansrijke toekomst.

Samenwerkingspartners:

Technolab, PROO Leiden/OBSG (De Viersprong) en Stichting Mix.

*NOOT: Met een aantal van bovengenoemde projecten maken we nog verdere afspraken maken voor we de gereserveerde bijdrage omzetten in een toekenning.

PROJECTEN ONDERWIJSINNOVATIESUBSIDIE 2018 (TOEGEKEND)

Fieldclip

Mytylschool De Thermiek is een school voor Speciaal onderwijs aan leerlingen met lichamelijke beperkingen, lichamelijke/verstandelijke beperkingen (meervoudig gehandicapt). Ook wordt de school bezocht door leerlingen met een indicatie Langdurig Ziek. De school verzorgt onderwijs aan leerlingen tussen de 4 en 18-20 jaar. De Thermiek vindt het belangrijk dat zij haar leerlingen culturele ervaringen biedt. Door alle hulpverlening op school, waarnaast ook resultaten moeten worden behaald, is er weinig tijd voor cultuureducatie. Daarnaast is het door de beperkingen van leerlingen vaak niet haalbaar om naar een culturele instelling te gaan. De Thermiek ontwikkelt samen met BERN Media, Cultuureducatiegroep en museum Volkenkunde het project 'Fieldclip'. Door middel van dit project, maken leerlingen via Virtual Reality in hun eigen klaslokaal kennis met een culture instelling uit hun naaste omgeving, het Leidse museum Volkenkunde. Virtual Reality biedt de unieke mogelijkheid om een complete museumervaring te transporteren naar het klaslokaal. De virtuele ervaring door museum volkenkunde, zal ondersteund worden door een tekstuele, auditieve en visuele uitleg en er zullen elementen van interactie aanwezig zijn. Daarnaast wordt er door de Thermiek, Cultuureducatiegroep en museum Volkenkunde bijpassend en adaptief lesmateriaal ontwikkeld voor de verschillende groepen van de Thermiek. Zowel in de virtuele ervaring als in het lesmateriaal zal de ontwikkeling van het creatief proces door leerlingen centraal staan. Voor dit project wordt gebruikt gemaakt van de expertise van Cultuureducatiegroep op het gebied van cultuureducatie, de expertise van museum Volkenkunde op het gebied van haar collectie en de expertise van de Thermiek op het gebied van het onderwijs voor haar leerlingen. Daarnaast werkt cultuureducatiegroep aan deskundigheidsbevordering van leerkrachten waardoor zij in staat zijn 'Fieldclip' toe te passen in hun lessen.

Samenwerking: Dit project is een samenwerking tussen mytylschool De Thermiek, Cultuureducatiegroep, BERN Media en museum Volkenkunde.

Digitale geletterdheid door een andere (VR)bril

BplusC zet zich in om het leven van alle inwoners van de regio Leiden actief te verrijken met kunst, cultuur en kennis. Een fysieke plekken daarvoor bij BplusC zijn o.a. de bibliotheeklocaties. De mediatheek op school, op het Bonaventuracollege, is de plek die garandeert dat iedereen toegang heeft tot informatie en bronnen om zichzelf te ontwikkelen.

Decennia lang is drukwerk daarvan de belangrijkste drager geweest. Meer dan ooit tevoren zijn leerlingen echter in staat om flexibel (individueel en ook buiten de schoolse omgeving) te leren. Met de komst van het internet is kennis niet exclusief meer, maar steeds vrijer beschikbaar. In de toekomst gaat het dus om een veelheid aan soorten kennis en informatie. In databanken en elektronische boeken, op papier, internet en in de hoofden van mensen. Die transitie is in de 21e eeuw op stoom gekomen.

Leerlingen, docenten en gasten komen kennis halen en brengen. De technologische ontwikkelingen staan nooit stil en zo heeft de afgelopen jaren ook de technologie van Virtual en Augmented Reality een vlucht genomen. VR/AR is de hype voorbij en heeft zich bewezen als waardevolle nieuwe interface tot de digitale wereld. Virtual Reality biedt het onderwijs veel nieuwe mogelijkheden. Een greep uit de mogelijke toepassingen - Vakspecifiek - Hulpmiddel om 3-dimensionale wiskundige problemen uit te leggen - Wereldoriëntatie - Samen met leerlingen interessante plekken over de hele wereld verkennen - Beroepspraktijk - Een inkijk geven in de beroepspraktijk Alleen gebruiken we deze talloze mogelijkheden nog niet om lesstof op geheel nieuwe manieren uit te leggen, dan wel te informeren en te onderzoeken hoe we dit in kunnen zetten. Daarnaast zullen deze media in de toekomst een steeds grotere rol gaan spelen en is het daarom van belang voor leerlingen en studenten om bekend te raken met Virtual Reality.

BplusC en het Bonaventuracollege willen samen, met inzet van VR/AR en green screen-technologie, lessen en workshops aanbieden die bijdragen aan de digitale geletterdheid van leerlingen.

Samenwerking: Dit project is een samenwerking tussen BplusC en het Bonaventuracollege.

Pilot Perspectief project

Scholen voor primair onderwijs zijn handelingsverlegen als het gaat om het bieden van passend onderwijs aan leerlingen met een laag leerrendement, vanwege een lichte verstandelijke beperking (lvb). Het lukt de scholen nog niet voldoende om deze leerlingen te bieden wat zij nodig hebben, binnen hun huidige organisatie van basisondersteuning.

Zeven Leidse scholen hebben aangegeven deel te willen nemen aan een pilotproject. Dit zijn scholen die een relatief hoog aantal leerlingen met een lvb hebben. Met deze pilotscholen is tijdens een startbijeenkomst in november 2017 geïnterviewd welke ondersteuning al geboden wordt aan de doelgroep. Hieruit bleek dat de ondersteuning, die geboden wordt bestaat uit: inzetten van extra mankracht, onderzoek, aangepast leerstofaanbod, ondersteuning op sociaal emotioneel gebied en informatie gericht op ouders en leraar. Daarnaast werd geïnterviewd welke ondersteuningsbehoeften bij leerlingen zij signaleren. Vanuit deze inventarisatie is een plan voor een pilotproject opgesteld. Dit pilotproject heeft de naam 'Perspectiefproject' gekregen om uitdrukking te geven aan de ambitie om leerlingen met een lichte verstandelijke beperking, hun ouders en hun leraren een beter perspectief te geven op het volgen en realiseren van passend onderwijs.

Het project zal uit drie delen bestaan:

1. De perspectiefklas: deze klas is gericht op het versterken van competenties van de leerling, de ouder en de leraar.
2. Perspectiefscholing: deze is gericht op het versterken van kennis en competenties van de ouders en de leraren.
3. Perspectiefcoaching: deze is gericht op het ondersteunen van leraren op de werkvloer en op vergroten van de competenties van leraren in het omgaan met leerlingen met een lvb.

Samenwerking: Dit project is een samenwerking tussen de openbare basisscholen Merenwijk, Viersprong, Telders (PROO), de rooms Katholieke basisscholen Singel, Pacelli, de protestants-christelijke basisscholen Springplank en Daltonschool Leiden (SCOL) in samenwerking met SBO De Vlieger. Daarnaast zullen PPO-regio Leiden, de Ambulant Educatieve Dienst, het CJG/JGT en Impuls organisatieadvies participeren in het project.

PWS coaching voor studenten

Vwo-leerlingen werken in vwo 5-6 aan een Profielwerkstuk (PWS), gebaseerd op een zelf uitgevoerd onderzoek. Het PWS wordt begeleid en beoordeeld door de school van de leerling. Het PWS is een goede voorbereiding op vervolgonderwijs. In dit project willen wij het vervolgonderwijs betrekken bij het PWS door studenten van de universiteit in te zetten als PWS-coach op door de school gekozen momenten in het onderzoeksproces. Deze momenten kunnen zijn: onderzoeksvraag opstellen/aanscherpen (onderzoek afbaken), onderzoek opzetten/uitvoeren en gegevens verwerken. De door de studenten verzorgde coaching is aanvullend op de inhoudelijke begeleiding vanuit school en is bedoeld om het profielwerkstuk van de leerlingen naar een hoger niveau te tillen. De studenten worden vooraf door de Universiteit Leiden (ICLON) voorbereid op hun rol als coach.

Samenwerking: Dit project is een samenwerking tussen ICLON, Bonaventuracollege Burggravenlaan, Da Vinci College Kagerstraat en Visser 't Hooft Kagerstraat

Muziek maken

Met het programma Muziek Maken brengen we leerlingen op een laagdrempelige en unieke manier in aanraking met muziek en techniek. We willen deze twee disciplines elkaar laten versterken in het onderwijs. Door de jongeren zelf op zoek te laten gaan naar de basis van muziek. En dat begint bij 'zelf maken'.

Door te starten met het ambacht 'maken' prikkelen we de interesse in het ambacht 'leren bespelen'. Maar ook andersom: door te maken en te testen ondervind je zelf wat het effect is van lengte, materiaalgebruik en vorm op de klank van het instrument. Van instrumenten maken naar instrumenten leren bespelen is dan ineens heel vanzelfsprekend.

Een instrument is ook een heel mooi stuk techniek. Door zelf een instrument te maken brengen we leerlingen op een leuke en toegepaste manier in aanraking met techniek. Leerlingen leren materialen kennen en met gereedschappen werken.

Samenwerking: Dit project is een samenwerking tussen Technolab, BplusC en Het Waterland

Van Radicaal naar Amicaal

Docenten kunnen moeilijk omgaan met radicalisering en radicaal gedrag in de klas. Docenten melden zich ziek, negeren studenten of worden enorm boos op studenten na een aanslag. Dit resulteert tot radicaler gedrag bij studenten en dat docenten met een burn out uitvallen. WijWijs is gespecialiseerd op dit gebied en heeft de lerarenopleiding omgangskunde van de Hogeschool Leiden (en vele andere scholen) eerder al eens geholpen met deze uitdaging. Nu wil de lerarenopleiding van de Hogeschool Leiden ruimte maken in het curriculum om docenten voor te bereiden op radicalisering in de klas.

Dit doet WijWijs in samenwerking met de lerarenopleiding van de Hogeschool Leiden en het MBO Rijnland Leiden. We gaan lesmateriaal ontwikkelen en trainingen geven aan (preventief) de leraren in opleiding en (curatief) de docenten van het MBO Rijnland. Om dit erfelijk, duurzaam en innovatief te maken verwerken we dit in een e-learning omgeving en trainen we de docenten van de Hogeschool Leiden. Op deze manier hoeft WijWijs niet aan het infuus en kan de Hogeschool Leiden zelf de lessen en trainingen verzorgen en het lesmateriaal blijven door ontwikkelen. De leraren in opleiding van de Hogeschool Leiden geven les in verschillende steden, van Leiden tot Rotterdam en van Den Haag tot Amsterdam. Op deze manier is de Leidse aanpak van dit probleem zichtbaar door een groot deel van het land in een groot deel van het Nederlandse onderwijs.

1. WijWijs ontwikkeld lesmateriaal voor de Hogeschool Leiden en het MBO Rijnland Leiden, samen met de Hogeschool Leiden en het MBO Rijnland Leiden.
2. Lesmateriaal zal ontwikkeld worden in een E-Learning omgeving met een gekoppelde applicatie voor studenten om Quizjes mee te maken in de les (competitief).
3. WijWijs biedt een train de trainer programma aan van 4 trainingen waarbij de Hogeschool en de docenten van het MBO onafhankelijk worden van WijWijs.
4. Begeleiding voor de docenten van de Hogeschool Leiden. Karim Amghar (docent MBO, HBO en manager bij WijWijs) zal begeleiding bieden tijdens de eerste 10 lessen (eerste schooljaar) zodat het vak optimaal gegeven kan worden.
5. Voor het onderwijsveld samen met het onderwijsveld. We ontwikkelen alles in samenwerking met docenten MBO, docenten HBO, studenten

HBO, studenten MBO en andere professionals. Het lesmateriaal is verspreid over L0 lessen (één les periode).

Samenwerking: Dit project is een samenwerking tussen WijWijs, Hogeschool Leiden (lerarenopleiding omgangskunde) en het MBO Rijnland.

De HebJeGenoegGeleerdVandaag-cyclus in het VO

De HJGGV-cvclus is een kort-cyclische verbetermethodiek die docententeams in staat stelt op een vanzelfsprekende structurele en systematische wijze de kwaliteit van het eigen onderwijs te verbeteren. De cyclus is ontwikkeld op ROC Leiden en wordt door MBO Rijnland in een groeiend aantal teams succesvol ingezet. De cyclus wordt ondersteund door een online platform die het mogelijk maakt de voortgang vast te leggen, te monitoren en te delen. De software daarvoor is ontwikkeld door Forbiddend Fruit B.V., ook uit Leiden.

Tijdens het project wordt de cyclus als pilot ingezet door geselecteerde docententeams in specifieke leerjaren binnen de deelnemende vo-scholen. De opbrengst wordt binnen de scholen en tussen de scholen gedeeld, zowel waar het gaat om de uitkomsten en de teamacties die voortkomen uit het draaien van de cyclus als om de lessons learned waar het gaat om het optimaliseren van het effect van de cyclus. De pilots op de verschillende scholen zijn te volgen via de gezamenlijke website: leiden.hebjegenoegeleerdvandaag.nl

Samenwerking: Dit project is een samenwerking tussen Visser 't Hooft Lyceum, Leonardo College (Scholengroep Leonardo da Vinci), VAVO Leiden (MBO Rijnland) en HJGGV B.V.

Pre-vmbo

De laatste jaren ligt de nadruk in het onderwijs op excellentie- en talentontwikkeling. Zo bieden verschillende VO-scholen in dat kader een pre-vwo-traject aan, waarbij ze uitdaging bieden voor groep achtleerlingen met een vwo-advies. Voor talentontwikkeling voor pre-vmbo-ers is veel minder te vinden in de Leidse regio. Dit pre-vmbo-project wil daar verandering in brengen. Juist de groep achters met een vmbo-advies of -prognose krijgen in dit project de kans om actief te leren en hun talenten te ontwikkelen.

Deze pre-vmbo-ers gaan in totaal vier middagen op pad. Ze bezoeken de drie vmbo-scholen en maken op elke school kennis met één van drie thema's.

Thema's die belangrijk zijn voor de school en de regio.

De middagen zijn informatief en activerend en passen bij de belevingswereld van de leerlingen. De leerlingen gaan ook op bezoek bij een bedrijf of instelling uit de regio. Aan het eind van dit programma maken de leerlingen een escape room voor hun eigen klas, waarin ze hun ervaringen en kennis delen met de andere leerlingen.

Samenwerking: Dit project is een samenwerking tussen Da Vinci Lammenschans (Scholengroep Leonardo Da Vinci), Wellantcollege Oegstgeest, vmbo Boerhaavelaan, Josephschool, Daltonschool de Leeuwerik en Technolab Leiden.

De Vliegende Brigade

Binnen het primair onderwijs (PO) bestaat sinds enkele jaren een ernstig personeelsprobleem. Het is te verwachten dat het tekort aan (inval) leerkrachten niet op korte termijn zal worden ingelost.

mboRijnland opleiding onderwijsassistent locatie Leiden en SCOL hebben de mogelijkheden verkend met als doel de impasse te doorbreken van het tekort en de opleiding meer af te stemmen op de dagelijkse schoolpraktijk.

Indien er op een basisschool een acuut personeelsprobleem ontstaat - in de vorm van een onderbezetting van de groep- wordt een groep studenten van de opleiding onderwijsassistent mboRijnland ingevlogen. Deze studenten hebben een arsenaal aan werkjes bij zich waarmee zij aan de slag kunnen gaan binnen de groep 1 tot en met 8 van de betrokken basisschool. Scholen kunnen hun methodes delen met mboRijnland zodat aansluiting kan worden gevonden met het bestaande onderwijs op de basisschool.

Samenwerking: Dit project is een samenwerking tussen mboRijnland (MBO College Welzijn) en SCOL.

Rekenen met doelen

Sinds begin van dit schooljaar heeft de Pabo Hogeschool Leiden een rekenpilot uitgevoerd met docenten en studenten van de Pabo en basisscholen in en

rondom Leiden. Deze pilot sloot aan als vervolg op het Droomschool project dat zomer 2017 is afgerond. In dit Droomschool project hadden studenten werkvormen gezocht bij de kerndoelen Taal en Rekenen van Tule SLO. Dit bleek een enorm succes! Veel medestudenten gebruikten deze werkvormen op hun stagescholen en ook de Leidse scholen die deze werkvormen gebruikten vonden het erg nuttig.

In een traditionele setting, werkt de leerkracht gewoon volgens het methodeboek. Door het helder maken van werkvormen gekoppeld aan de leerdoelen, kunnen leerkrachten veel meer aansluiten bij de leerbehoeften en de talenten van de individuele leerlingen. Het is veel werk om dit als leerkracht allemaal zelf uit te zoeken en een overzicht van doelen en werkvormen is dan heel welkom.

Deze subsidie aanvraag heeft als doel om te kunnen starten met fase 2 van de pilot, waarin er een overzicht wordt gemaakt van mogelijke werkvormen en materialen bij de leerlijn rekenen op onderwerp. Dit overzicht wordt gemaakt door studenten, onder begeleiding van de Hogeschool Leiden en Stichting De Noordwijkse Methode. De studenten gaan stage lopen op De Haanstraschool, De Woutertje van Leyden en Winford, waar zij tijdens hun stage deze werkvormen uitproberen in praktijk, in overleg met de groepsleerkracht. Het eindproduct is een matrix, gekoppeld aan de leerlijn rekenen, waarin leerkrachten allerlei opties vinden voor werkvormen die zij aan de leerlingen kunnen aanbieden om doelgericht te kunnen rekenen.

Samenwerking:

Dit project is een samenwerking tussen PROO Leiden, V.V.O, Winford College, Hogeschool Leiden (Pabo Hogeschool Leiden) en Stichting De Noordwijkse Methode.

Taal met een beeldverhaal

Het voordragen van Míkeleko-beeldverhalen met een PowerPoint presentatie en het doornemen van de daarbij behorende werkmapjes, die terugrijpen op de inhoud van het beeldverhaal. Zo wordt de diepte ingegaan met de Nederlandse taal. Hieraan gekoppeld, actieve deelname aan het onderzoek door de Universiteit van Leiden naar de meerwaarde van de beeldtaallessen.

Samenwerking: Dit project is een samenwerking tussen Míkeleko, De Dukdalf en Universiteit Leiden

MBO UniverCity

MBO UniverCity biedt een alternatieve oplossing voor diegenen voor wie het huidige schoolstelsel te kort schiet. MBO UniverCity maakt het mogelijk dat de jongeren voor wie school geen goed/gezonde optie is, wel een leertraject kunnen doorlopen dat hen uitdaagt tot bijzonder hoge prestaties, waar ze op maat erkenning krijgen en waardoor ze een portfolio opbouwen die het mogelijk maakt om op een bij hen passende positie te starten in de arbeidsmarkt. MBO UniverCity leidt op tot eigen project, een baan, eigen bedrijf.

Samenwerking: Dit project is een samenwerking tussen Studio Moio, Rijksuniversiteit Groningen, Stichting Bloom, Project JA, Rabobank Leiden Katwijk en Regionaal Bureau Leerplicht Holland Rijnland.

Design thinking in the school

De afgelopen drie jaar hebben de leerkrachten die betrokken zijn bij de aanvraag deelgenomen aan het internationale Erasmus+ project Talent Education. Het project was gericht op het uitdagen van leerlingen die cognitief meer dan gemiddeld en/of risico op onderpresteren hebben. De leerkrachten werden getraind in de methode Design Thinking en oefenden tijdens uitwisselingen met hun Sloveense en Tsjechische collega's in de praktijk (met leerlingen). Nu de leerkrachten de methode hebben geoefend met cognitief sterke leerlingen willen ze deze graag gaan toepassen in de hele klas. Door middel van dit project willen ze graag hun collega's meenemen in het werken met Design Thinking en de methode een vast onderdeel maken van het curriculum Wereldoriëntatie en/of Onderzoekend en Ontwerpend leren.

Samenwerking: Dit project is een samenwerking tussen Leidse Aanpak voor Talentontwikkeling, Bernardus Zoeterwoude, De Schakel Leiderdorp, Pacellischol en de Josephschool (SCOL).

Natuur om de hoek

De leerlingen van drie scholen in Het Gebouw in Leiden Noord gaan in voorjaar 2018 en 2019 op unieke wijze aan de slag met de natuur in eigen omgeving. We creëren gezamenlijk (de scholen, ouders, Naturalis, Hortus botanicus Leiden, Naar Buiten!, de gemeente en de kinderen zelf) leerpaden waarin kinderen

binnen en buiten schooltijd op onderzoek uit kunnen gaan en de eigen buurt kunnen vergroenen. Dat kan rond de school, thuis en in de buurt, bv. in het Kooi- of Noorderpark. Ze worden hierbij geholpen door enthousiaste begeleiders en onderzoekers, veelal op vrijwillige basis.

Waarom in Leiden Noord? In Leiden Noord, waar veel kinderen en ouders met een afstand tot de natuur wonen, biedt Het Gebouw, waar onder andere ook het Centrum voor Jeugd en Gezin en veel partners met buitenschoolse activiteiten zijn gehuisvest, de mogelijkheid om de samenwerking op basis van een concreet doel vorm te geven.

Dit project wordt in 2018 en 2019 opgehangen aan het landelijke project Nederland Zoemt van Natuur&Milieu, IVN, De LandschappenNL en Naturalis, dat als doel heeft om duurzame, levensvatbare populaties (wilde) bijen binnen en buiten de stad te stimuleren. Dit wordt bereikt door mensen van jong tot oud te betrekken bij onderzoek en het bijvriendelijker maken van de eigen

Samenwerking: Dit project is een samenwerking tussen Stichting Naturalis Biodiversity Center, De Springplank, De singel, De Viersprong, Centrum voor Jeugd en Gezin Leiden, Stichting Naar Buiten! en Hortus botanicus Leiden

Metacognitieve vaardigheden als sleutel voor studiesucces

Metacognitie betreft de vaardigheid van de leerling om het eigen leergedrag te organiseren, sturen en controleren. Het gaat daarbij om zelfregulatie activiteiten als een goede oriëntatie op de taak, doelen stellen, planning, monitoring, evaluatie en reflectie. Metacognitieve vaardigheden zijn belangrijker voor het tot stand brengen van leerresultaten dan intelligentie, motivatie en andere factoren (Veenman, 2015). Menig leerling beschikt echter onvoldoende over metacognitieve vaardigheden waardoor prestaties achterblijven, ook bij hoog-intelligente leerlingen. Metacognitief zwakke leerlingen kunnen evenwel succesvol worden getraind om hun metacognitieve vaardigheden op peil te brengen en daarmee de prestatie te verbeteren (Veenman, 2013).

In dit project willen we graag op twee scholen (drie locaties) een klein onderzoek doen, waarin we leerlingen van klas 2 (Stedelijk Gymnasium) en klas 4 (Mare College) screenen op metacognitieve vaardigheden. Het screeningsinstrument in een computertaak waarmee het metacognitieve gedrag van individuele leerlingen kan worden vastgelegd (Veenman, 2015). De leerlingen die in deze screening naar voren komen als metacognitief zwak, krijgen metacognitieve instructie aangeboden door leraren van de scholen die hierin getraind zijn door

Dr. Marcel Veenman. Na afloop van de training wordt de screening met een vergelijkbare computertaak herhaald om te kijken of de metacognitief zwakke leerlingen verbeterd zijn in vergelijking tot leerlingen die geen instructie hebben ontvangen. Als extra controle-groepen dienen vergelijkbare klassen van beide scholen, dus een andere klas 2 SG en een andere klas 4 MC.

Samenwerking: Dit project is een samenwerking tussen De Leidse Aanpak voor Talentontwikkeling, Stedelijk Gymnasium Leiden, Marecollege, Samenwerkingsverband Passend VO 2801 en Instituut voor Metacognitie Onderzoek.

De DNA kluis: wel of niet (te) openen?

Leerlingen leren niet alleen welke informatie in de DNA-kluis zit (i.e. onze nieuw ontwikkelde DNA database met daarin het complete DNA van LeveDNA!

Ambassadeur en kinisch geneticus: Marjolein Kriek), maar ook hoe die DNA-informatie zich verhoudt tot eigenschappen van mensen. Leerlingen kunnen deze kennis goed gebruiken bij het begrijpen van de beperkingen en mogelijkheden die een DNA-analyse met zich meebrengt. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de invloed van je leefstijl, je woonomgeving, je cultuur en je etnische achtergrond. De uitslag van een genetische test geeft geen zekerheid, en dat vinden leerlingen erg lastig. Toch zullen ze, vooral in de snel ontwikkelende maatschappij, hier mee om moeten gaan: als burger en als beroepsuitoefenaar.

In de module die in dit voorstel beschreven wordt, leren leerlingen niet alleen de DNA-kluis te openen en de informatie in die kluis te begrijpen, maar ook of ze hun eigen DNA-kluis zouden willen openen.

Met de verworven kennis en vaardigheden zullen leerlingen niet alleen voorbereid zijn op de snelle (technische) ontwikkelingen in de gezondheidszorg (de SNA volgorde van iedereen zal de basis van de gezondheidszorg worden), maar ook meer leren over interessante kansen van (nieuwe) beroepsgroepen.

Samenwerking: Dit project is een samenwerking tussen Stichting LeveDNA!, LUMC en Universiteit Leiden (Reizende DNA labs Leiden).

Praktijkonderzoek voor mbo-studenten

In dit project werken Research Lab (mboRijnland), HS Leiden en ICLON toe naar een gezamenlijke aanpak voor het mbo-keuzedeel "Praktijkonderzoek". Een onderzoekende houding en het doen van onderzoek wordt in de huidige maatschappij steeds belangrijker voor studenten en docenten (MBO Raad, 2015). Daarnaast lopen veel mbo-ers in het hbo vast op het onderdeel onderzoek, terwijl dat bij havisten minder is. Zij zijn al eerder in aanraking gekomen met onderzoeksvaardigheden (onder andere) via het profielwerkstuk, terwijl veel mbo-ers nauwelijks over onderzoeksvaardigheden beschikken (In 't Veld, 2016, ECBO, 2016).

In het schooljaar 2018/19 bereidt een projectteam van mboRijnland, HS Leiden en ICLON de invoering van het keuzedeel voor. In november levert het projectteam een gedetailleerd projectplan op. Later in het schooljaar krijgen mbo-docenten scholing in onderzoeksvaardigheden en wordt een "toolkit" voor en met hen ontwikkeld, zodat vanaf het schooljaar 2019 studenten het keuzedeel kunnen volgen. Ook worden de mogelijkheden onderzocht om e.e.a. te koppelen aan een excellentietraject voor mbo-studenten, dat mogelijkheden voor de student oplevert op de HS Leiden.

Samenwerking: Dit project is een samenwerking tussen MBO Rijnland, Hogeschool Leiden en ICLON.

PROJECTEN SUBSIDIE ONDERWIJSINNOVATIE 2017

Overzicht plannen vanuit subsidie onderwijsinnovatie 2017 (toegekend)

Bewustzijn en Cybersecurity

Met dit project willen VMBO Boerhaavelaan en Mytylschool de Thermiek de leerlingen en docenten leren zich te begeven binnen een toenemende digitale wereld die zich in toenemende mate lijkt te manifesteren als een alternatieve werkelijkheid. Hoe kunnen zij problematisch internetgebruik voorkomen en hoe vergewissen we ons van de mate waarin we in steeds toenemende mate in ons gedrag worden beïnvloed vanuit de digitale wereld wordt gestuurd met een wezenlijke invloed op ons gedrag in de fysieke wereld. Hoe beschermen we onszelf tegen misbruik, gevaren en manipulatie of propaganda.

Ook willen de initiatiefnemers van dit project de digitale kloof dichten tussen enerzijds leerlingen die les krijgen van docenten, die wel digitale methoden en verschillende digitale computerprogramma's gebruiken, en anderzijds leerlingen die les krijgen van collega's, die geen digitale methode en bijna geen computers gebruiken voor schoolse doeleinden. Zowel het ICT-platform, als de directie en het bestuur van het SCOL, willen dat alle leerlingen en docenten dezelfde basis ICT-kennis en vaardigheden bezitten.

Samenwerking: VMBO Boerhaavelaan en Mytylschool De Thermiek.

Big History

Dit is Big History: een verhelderende, wijde blik op de complexiteit, het leven en de mensheid, vergeleken met ons krap bemeten onderdeel van de kosmische tijdlijn. Big History is een overkoepelende noemer voor het kijken naar processen op een grote schaal. Doel is om aan de hand van 8 belangrijke drempels naar belangrijke ontwikkelingen te kijken en de samenhang en afhankelijkheden te laten ontdekken.

In een projectweek wordt vanuit de verschillende vakken naar een periode tussen twee drempels gekeken. Daarbij wordt geprobeerd de ontwikkeling in die periode te verbinden via de resultaten in die periode met de daaropvolgende periode(s). Zo kan voor de oerknal periode vanuit levensbeschouwelijke visie gekeken worden maar ook vanuit het perspectief hoe een schrijver creativiteit gebruikt om vanuit het niets iets te creëren.

Op deze wijze wordt leerlingen een kader geboden waar bijvoorbeeld onze verbondenheid met de ontwikkeling van het schrift en de landbouw, maar aan de andere kant ook de verbondenheid met het ontstaan van elementen uit geëxplodeerde sterren een plek krijgt.

Samenwerking: Vlietlandcollege en Visser 't Hooft Lyceum

Communities of Practice

Dit innovatieve project stimuleert en faciliteert het onderzoekend werken van mbo-studenten en mbo-(master)-docenten. In een Community of Practice (CoP) werken mbo-studenten en docenten samen met onderzoekers van de lerarenopleiding Universiteit Leiden (ICLON) en het Research Lab van ID College. De onderzoekers van ICLON zijn gewend om zowel ervaren docenten als docenten-in-opleiding in het voortgezet en het hoger onderwijs te begeleiden bij het doen van praktijkgericht onderzoek. In de CoPs zetten zij hun expertise op dit gebied nu in voor het begeleiden van mbo-docenten. Verder zorgen zij voor de inbreng van actuele en relevante theoretische kennis. Zij begeleiden de studenten en mbo-docenten bij het opstellen van de onderzoeksvraag, in de uitvoering van de experimenten, de data-verzamelingen, en de analyse. Het zijn experimenten waarvan men weet dat ze werken in het onderwijs, maar die niet eerder onderzocht of toegepast zijn in het mbo.

Op verschillende niveaus genereert de CoP kennis en deelt deze kennis binnen en buiten de organisatie. Er komt kennis beschikbaar over wat werkt in het mbo-onderwijs, over wat wordt verstaan onder onderzoekend werken en hoe je dat in het onderwijs kunt aanbieden. Daarnaast leren mbo-studenten en mbo-(master)-docenten onderzoekende vaardigheden toe te passen in de dagelijkse werkpraktijk.

Samenwerking: ID College/ROC Leiden en ICLON.

Gluren bij de burens

Lerar(ess)en van de kleuterklassen en kinderopvangmedewerkers worden met elkaar in contact gebracht door een aantal uur mee te lopen bij elkaar en dit af te sluiten met een gesprek. Tijdens het bezoek observeren de collega's van de verschillende organisaties elkaar aan de hand van een kijkwijzer. Thema van het

kijken bij elkaar is: hoe begeleiden we kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong? Voorbeeld van vragen voor de kijkwijzer: Hoe signaleren jullie kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong? Wat bieden jullie deze kinderen aan spel? Hoe kan de aansluiting tussen VSE en PO voor deze kinderen nog verder verbeterd worden? Wat verrast je in het aanbod voor deze kinderen? Wat vind je moeilijk in het werken met deze kinderen? Het doel van het project is om een doorgaande lijn te creëren tussen de kinderopvang en de basisschool voor kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong. Nu is er slechts incidenteel contact tussen pedagogisch medewerkers van de kinderopvang en de lerar(ess)en van de basisscholen waar de kinderen daarna naartoe gaan. Ze weten elkaar niet goed te vinden en zijn niet goed op de hoogte van elkaars werkzaamheden. Om kinderen een zo goed mogelijke start op de basisschool mee te geven, is het van belang dat de peutergroep en de kleuterschool op elkaar aansluiten en de informatie die op het kinderdagverblijf is opgedaan bij de juiste persoon terecht komt. Dit is vooral van belang bij kinderen die voorlopen, achterlopen of bijzonder gedrag vertonen.

Samenwerking: Stichting Peuterspeelzaal, De Kinderhaven, Flowerkids, Smallsteps met locaties in de Professoren/Burgemeesterswijk en de grootste scholen hier; de Josephschool, de Lorentzschool en de Joppenszschool. De Leidse Aanpak voor Talentontwikkeling (LATO) heeft een verbindende rol en zorgt voor het uitdragen van de opgedane kennis en ervaring.

Leren innoveren in het (V)HL innovatie Lab

In een vernieuwend experiment wordt samengewerkt tussen Hogeschool Leiden (HL) en Visser 't Hooft Lyceum (VHL) Kagerstraat om gezamenlijk een innovatieproces tot stand te brengen. Dit innovatieproces wordt ontworpen volgens de methodiek van de 'Creatieve achtbaan' van Nick Udall (2014). Het doel van dit experiment is tweeledig. Enerzijds willen de initiatiefnemers op zoek naar een antwoord op de centrale innovatievraag: hoe leiden we de leerling van nu op voor een beroep van de toekomst? Anderzijds wil de organisatie met de betrokken partijen leren hoe je een innovatieproces kunt ontwerpen en begeleiden, zodat deze kennis en vaardigheden in en ten behoeve van het onderwijs blijvend worden ingezet.

Een regieteam van 6 personen uit beide instellingen ontwerpt een innovatietraject waarin in 4 bijeenkomsten een antwoord op de centrale vraag wordt gezocht. Tijdens deze bijeenkomsten worden studenten, leerlingen en docenten van beide instellingen samen gebracht om in een co-creatief proces antwoord te geven op de centrale innovatievraag. Met leerlingen 4/5 havo van VHL, 2e/3e jaars studenten van HL, docenten/mentoren van 4/5 havo van VHL en docenten/studieloopbaanbegeleiders van HL.

Deze co-creatiesessies worden begeleid door, speciaal daarvoor geselecteerde en opgeleide medewerkers van beide instellingen, z.g. katalyst. Een aantal van hen hebben ook zitting in de regiegroep, een aantal treedt alleen op in de rol van katalyst. De afgelopen jaren heeft Hogeschool Leiden een aanzienlijk aantal medewerkers hierin opgeleid met de leergang: Begeleiding van innovatie voor onderwijsprofessionals, verzorgd door Hilde Swets & Miriam Schreurs van Skills & Co. Een aantal van deze opgeleide katalysts zal in dit experiment hun kennis en ervaring kunnen inzetten en versterken. Daarnaast zullen ook een aantal docenten van VHL deze scholing volgen. Dit project zorgt zo voor versterking en verspreiding van de innovatiekracht van beide instellingen.

Samenwerking: Hogeschool Leiden en SCOL Visser 't Hooft Lyceum

Leren Programmeren/ Code Combat

In tegenstelling tot meer dan de helft van de EU-lidstaten, is programmeerles in Nederland nog niet vanzelfsprekend. Om het heft in eigen handen te nemen, willen de initiatiefnemers van dit project in de hoogste klassen van het basisonderwijs en de eerste klas van het voortgezet onderwijs beginnen met programmeren. Van het subsidiegeld zorgt men voor het opleiden van de docenten, wordt lesmateriaal aangeschaft (licentie) en in sommige gevallen wordt apparatuur gehuurd.

Computers hebben een merkbare invloed op de maatschappij en dit zal de komende jaren alleen maar toenemen. Een groot deel van de beroepen zal te maken krijgen met programmeren, zelfs beroepen waar je het niet meteen verwacht. Om kinderen goed voor te bereiden op de 'nieuwe banen' is het van belang om nu al te starten met programmeerles binnen het reguliere onderwijs. Kinderen zijn hier uitstekend toe in staat: in meer dan de helft van de EU-lidstaten is programmeerles al vanzelfsprekend. Daarnaast valt programmeren onder de 21st Century Skills.

Samenwerking: PROOLEiden, B.N. Haanstra Basisschool

Rekenen op risico's

Gevaar. Risico. Keuze en besluitvorming. Ze horen bij alle aspecten van het leven, maar wat heeft dat met onderwijs te maken? Alles, als het aan basisschool Woutertje Pieterse, SG Leonardo Da Vinci Kagerstraat | Technasium, Technolab Leiden en Museum Boerhaave ligt. Nu we aan de vooravond van grote klimaatveranderingen en ethische vragen staan, moeten we opnieuw keuzes maken ten aanzien van onze leefwereld, veiligheid en gezondheid. En dat brengt risico's en keuzes met zich mee. Omgaan met onzekerheid: Hoe doe je dat eigenlijk? Dit project stimuleert leerlingen eigenaarschap te nemen over hun toekomst en hun woonomgeving. Door op een speelse manier de verantwoordelijkheid van keuze bij de leerlingen te leggen, richt dit project zich op het vergroten van de betrokkenheid en het eigenaarschap in de leerlingen, die jonge burgers zijn en de besluitvormers van morgen.

Het project haalt de theorie uit de boeken en verplaatst die naar een inspirerende omgeving waar je zelf kunt zien, ontdekken en doen. Leerlingen komen in aanraking met de technische kerndoelen en wetenschappelijke vaardigheden uit het PO en VO in de rijke leeromgeving van Museum Boerhaave. De organisatie werkt met realistische opdrachten die passen bij de leefwereld van de leerlingen en een activerende didactiek. De cyclus van het Onderzoekend & Ontwerpend leren is onderdeel van de aanpak.

Het lesmateriaal voor dit project focust op drie thema's:

- Waterbeheer,
- Energie en duurzaamheid,
- Gezondheid en natuur.

De actualiteit van deze onderwerpen worden versterkt door samen te werken met het Hoogheemraadschap Rijnland en met andere bedrijven op het BioSciencePark en in de regio. In dit voorstel worden de eerste twee thema's 'waterbeheer' en 'energie en duurzaamheid' uitgewerkt om de invulling van het project te illustreren. De workshops binnen dit project zijn les vervangend, bevatten zoveel mogelijk handvatten om in een lessenreeks op te nemen en sluiten aan bij toets momenten. Hierdoor bieden de workshops naast een verrijking van het onderwijs ook een lastenverlichting voor de docenten en

scholen. De bijdrage vanuit het bedrijfsleven biedt een inkijk in de wereld van techniek en een oriëntatie op de verschillende beroepen die daar een rol spelen.

Samenwerking: Stichting Technolab Leiden, SG Leonardo Da Vinci en Museum Boerhave

Schakeljaar Havo-Vmbo

In het kader van zowel voorkoming van VSV als kansenongelijkheid is een versteviging van het traject tussen Havo en MBO van groot belang. Op dit moment is de keuze van een aantal leerlingen om de havo bovenbouw af te ronden een risicovolle keuze. Zij zijn in een jonge levensfase en weten nog onvoldoende een keuze te maken voor de rest van hun carrière.

Een deel van deze leerlingen doubleert als gevolg hiervan in de havo en gaat vervolgens met een gevoel van mislukking naar het MBO. Door het aanbieden van deze hybride vorm van onderwijs wordt recht gedaan aan de ontwikkeling van deze leerlingen en wordt de mogelijkheid geboden ook een beter beeld te krijgen van de mogelijkheden van het MBO en dus zicht op mogelijk werkperspectief. Leerlingen VMBO-GT en leerlingen 3havo die dreigen af te stromen naar het (V)MBO en/of nog niet weten welke MBO opleiding ze zouden willen volgen, krijgen via dit project de mogelijkheid een jaar te schakelen en oriënteren op havo en MBO-4. Zij volgen zowel havo als MBO lessen en doen praktijkervaring op middels een stage. Aan het eind van dit jaar volgt er een definitieve keuze voor havo of MBO-4 op basis van capaciteiten, ambitie en interesse. Door het proces zo te voorlopen is er een positief proces in gang gezet en zal daarmee ook meer kansen op succes bieden.

In het huidige onderwijsbestel zijn de abrupte overgangen tussen de sectoren voor leerlingen een extra belemmering. Door het creëren van deze doorgaande leerlijn wordt een deel van deze overgang op betere wijze opgelost. Het creëren van een betere doorlopende leerlijn VMBO-havo/MBO-HBO. Leerlingen van het VMBO en havo-3 een betere kans te bieden op diplomering havo of MBO-4 en daarmee doorstroming naar het HBO.

Samenwerking: Bonaventuracollege Mariënpoolstraat en ID College/ROC Leiden.

TedxYouth

Leerlingen van diverse scholen organiseren een TEDxYouth met daaraan verbonden een TEDxPrize. Scholen kunnen leerlingen trainen in het geven van een TEDxtalk , een onderlinge competitie organiseren en de winnaars afvaardigen naar de officiële TEDxYouth waar ook door hen uitgenodigde jonge sprekers van buiten de scholen worden uitgenodigd.

Door samen met collega's van andere scholen een TEDxtraining en TEDx competitie en uiteindelijk ook samen met leerlingen van diverse scholen een TEDxYouth te organiseren deel je niet alleen kennis en kunde die te maken heeft met het uitvoeren en organiseren van een dergelijk evenement (en leer je leerlingen hoe ze dat moeten doen) , maar zal ook inhoudelijk de nodige kennis worden gedeeld omdat leerlingen hun ideeën moeten presenteren. Het is belangrijk (relevant én urgent!) dat leerlingen leren dat zij hun kennis en kunde niet voor zichzelf houden maar juist moeten vertellen aan anderen waar zij mee bezig zijn , wat zij hebben bereikt en welke ideeën zij hebben die zij de moeite waard vinden om te delen. Dat leren zij door het zelf te doen en het van anderen te zien.

Samenwerking: Stedelijk Gymnasium Leiden en Bonaventura College.

Verborgen Verleden

Binnen het traject van brede talentontwikkeling (Leidse Aanpak) is 'onderwijs op maat' buiten de school een belangrijke pijler. Naast de cognitieve vaardigheden is er ook steeds meer aandacht voor praktische en creatieve vaardigheden. Het Rijksmuseum van Oudheden (RMO) ziet een terugloop in het aantal vmbo-leerlingen dat het museum bezoekt. Een van de ambities voor de subsidieperiode 2017-2020 is om het aantal vmbo-leerlingen te laten toenemen, door speciale (maatwerk)programma's aan te bieden die, op zowel inhoudelijk als logistiek niveau, worden ontwikkeld in nauwe afstemming en samenwerking met het onderwijs.

Vanuit verschillende vmbo-scholen is er behoefte aan verrassende buitenschoolse activiteiten die kunnen worden gekoppeld aan de lesinhoud/thema's van verschillende vakken. Daarnaast bieden steeds meer middelbare scholen in Leiden e.o. een introducerend programma voor leerlingen uit groep 8 van het primair onderwijs (pre-VO). Ook bij vmbo-scholen, waaronder het Da Vinci College en het Wellantcollege. Zo biedt het Wellantcollege

bijvoorbeeld een introducerende workshop-dag waarin de leerlingen van eind groep 7 korte workshops volgen van de groene praktijkvakken.

Binnen het initiatief van de Leidse Aanpak is het idee ontstaan om de krachten te bundelen, door het RMO samen met vmbo-docenten passende programma's te laten ontwikkelen. De structuur/het format van de programma's wordt gevormd door een inleidende les (binnen een projectweek of examenprogramma) op school, een thema-rondleiding en onderzoeksopdracht in het museum, een verwerkende les of lessenreeks op school en eventueel een afsluitende presentatie van het onderzoek/eindproduct van de leerlingen (aan hun docenten, medeleerlingen en familie) in het museum.

Samenwerking: Stichting Rijksmuseum van Oudheden, Da Vinci College Lammenschans en Wellantcollege Oegstgeest.

Wereldwijs

Het doel van dit project is om leerlingen wereldwijs maken, zodat ze goed voorbereid zijn op het leren, leven en werken in onze internationaal georiënteerde samenleving en op een respectvolle manier kunnen omgaan met de wereld om hen heen. In de zomer van 2018 verhuist de Teldersschool (onderdeel van PROO Leiden) naar een nieuw gebouw, wat als een belangrijk moment gezien wordt om de visie van de school aan te scherpen.

Wereldburgerschap ziet de Teldersschool als basis van het onderwijs en is het verweven met alle aspecten van onderwijs. In dit project willen de initiatiefnemers hun visie op wereldburgerschap uitwerken en handen en voeten geven in de onderwijspraktijk: Hoe kunnen we de kinderen leren om positieve wereldburgers te worden? De initiatiefnemers doen dit in samenwerking met de Wereldklas van de PABO Hogeschool Leiden. Met hun docenten en studenten worden de visie en de praktijk uitgewerkt.

Daarnaast wordt binnen dit project de mogelijkheden onderzocht om stagiaires van de Wereldklas te koppelen aan de Teldersschool. In het nieuwe gebouw werkt de Teldersschool samen met een peuterspeelzaalgroep van SPL. Doel is om een doorgaande lijn creëren met deze peutergroep.

Samenwerking: PROO Leiden, Hogeschool Leiden, Stichting Peuterspeelzaal (SPL)

Jonge Ouder Academie

De Voorschoolse Educatie (VSE)-partners van de Leidse Aanpak voor Talentontwikkeling (LATO) willen graag de Jonge Ouder Academie (JOA) naar Leiden halen. De Jonge Ouder Academie helpt ouders oog geven voor de verborgen talenten van hun kinderen op het gebied van wetenschappelijk redeneren. Dit doet de academie door uitleg en spel. De initiatiefnemers willen de pedagogisch medewerkers (pm'ers) van de voorschoolse voorzieningen en de professionals van JES Rijnland betrekken bij de academie, zodat zij samen met ouders spelenderwijs leren hoe zij kinderen anders kunnen laten spelen. Daarnaast wil de organisatie de kleuterleerkrachten uitnodigen om mee te doen, zodat de doorlopende lijn van VSE – PO (Primair Onderwijs) versterkt wordt.

Samenwerking: Stichting Peuterspeelzaal, De Kinderhaven, Flowerkids, Smallsteps, JES Rijnland en Florekids. De Leidse Aanpak voor Talentontwikkeling (LATO) heeft een verbindende rol en zorgt voor het uitdragen van de opgedane kennis en ervaring.

Toekomst Taal

De taal van de toekomst; een taal waarmee je kunt communiceren over de hele wereld, apparaten kunt aansturen en programmeren is een abstracte vorm van taal en heeft een andere grammatica. Niet het ontleden van een zin, maar het ontleden van een project of probleem en dat vervolgens vertalen naar behapbare stappen. De vaardigheden om deze taal te spreken en te gebruiken willen de initiatiefnemers zowel leerlingen als leerkrachten aanleren om zo goed voorbereid te toekomst in te gaan.

Deze taal kun je leren in het TaalLab. Dit moet een fysieke plek in de bibliotheek aan de Nieuwstraat zijn met hard- en software en deskundige medewerkers. Onder schooltijd worden er lessen gegeven aan leerlingen van de midden- en bovenbouw in het basisonderwijs. Na schooltijd is er ruimte voor zelfontplooiing door bijv. deel te nemen aan de CoderDojo en (nog te ontwikkelen) andere aangeboden cursussen en bijeenkomsten.

Het TaalLab is ook een plek waar leerkrachten terecht kunnen voor scholing in hun kennis en vaardigheden over deze taal. Door bijeenkomsten en cursussen te organiseren waarin naast vaardigheden ook kennisdeling centraal staat.

Leerkrachten kunnen hier de Taal van de Toekomst leren en hun praktijkervaringen in de klas delen.

Samenwerking: BplusC, Technolab, PROO Leiden (Lucas van Leyden)

Visual Thinking Strategies (VTS) Cultuureducatie

Cultuureducatie staat in de kerndoelen van het basisonderwijs vermeld. Om cultuureducatie en de zaakvakken met elkaar te kunnen verbinden, is een andere manier van kijken noodzakelijk. VTS zorgt ervoor dat kinderen beter leren waarnemen door middel van kunst. Je haalt het beste uit jezelf, als je de ruimte krijgt om te ontdekken. Daardoor ontstaat zelfvertrouwen. Dit vanuit de overtuiging dat iedereen kan leren kijken, ongeacht kennis en ervaring. De cultuureducatiegroep werkt nauw samen met de Leidse musea, waardoor zij een grote rol kunnen spelen in het samenstellen van de databank en het leggen van de contacten met de musea.

Samenwerking: PROO Leiden (OBS De Meerpaal, OBS Lucas van Leyden, OBS Lorentz) en de Stichting Cultuureducatiegroep Leiden

Geluk op 13

Het doel van het project is de ontmoeting tussen jongeren/studenten en bewoners van de stad Leiden en regio en daardoor jongeren meer te betrekken bij medebewoners in Leiden. Hen bewust te maken van wat er speelt achter de voordeuren aan de hand van een positief onderwerp, namelijk geluk. Hen te leren wat geluk inhoudt. Geluk ontstaat namelijk ook als je belangeloos iets doet voor een ander of interesse toont in een ander. Dat bewustzijn wordt door dit project vergroot. Zo brengen de ROC-studenten en HBO studenten het weefsel van de stad in kaart door in gesprek te gaan met bewoners van huisnummers 13. Welke gezichten kent geluk in de verschillende wijken van de stad? De enorme diversiteit aan Leidenaren en de eigen karakters van hun buurten zijn schatten om te ontdekken. Daarnaast het begrip 'geluk' te laten ontrafelen door jongeren en hen actief te laten nadenken over wat geluk is.

Tot slot is een doel om de verhalen en gezichten in beeld te brengen en beschikbaar te stellen voor een breder publiek door foto's maar ook archivering van het cultureel erfgoed (de verhalen). Hierdoor voelen de jongeren zich serieus genomen in hun bevindingen en dit bevordert een positieve inzet en vertrouwen

in je eigen bijdrage voor de toekomst. Het onderdeel zijn van een groter geheel bleek in Tilburg en Amsterdam een wezenlijk ervaring voor jongeren te zijn. Elke ontmoeting wordt vastgelegd op foto en in een schriftelijke enquête met een persoonlijke noot. Zo ontstaat een 'beeld/doorsnede van de stad'. De gegevens worden door de vakgroep Sociale en/of Klinische Psychologie verwerkt en zullen verder bijdragen aan verder onderzoek naar Geluk en welbevinden in de Dynamiek van een stad als Leiden en haar regio, ook in vergelijking met andere steden.

Samenwerking: ID College en Hogeschool Leiden

Verbreiden Bètasteunpunt

De Universiteit Leiden geeft samen met Hogeschool Leiden leiding aan een Regionaal Steunpunt Leiden dat docentprofessionalisering aanbiedt aan leraren van 51 aangesloten VO-scholen in de bètaschoolvakken. De universiteit voert de projectleiding. Het steunpunt werkt hecht samen met het steunpunt Zuid Holland van Technische Universiteit Delft waardoor 2 universiteiten en 4 hogescholen (te weten Hogeschool Leiden, Hogeschool Rotterdam, Haagse Hogeschool en INHolland en bedrijfsleven) hun expertise in deze samenwerking aanbieden. Centraal staat een cultuur van kennis delen, kijken bij elkaar in de keuken, elkaar verder helpen in het onderwijs en co-creaties. Want in het steunpunt komen bètaleraren in contact met experts vanuit universiteiten, hogescholen en bedrijfsleven. Ook kijken scholen bij en leren scholen van elkaar. Leraren volgen trainingen, luistercolleges, nemen deel aan professionele leergemeenschappen, ontwerpen gezamenlijk onderwijs (co-creatie) of bezoeken bedrijven, etc. De betrokken partners maken met elkaar het bètaonderwijs actueler, inspirerender en contextgericht.

De aangesloten scholen willen dit bètasteunpunt graag verbreiden naar docentprofessionalisering in de alfa en gamma schoolvakken. Want de alfa en gammaleraren van deze scholen willen ook de kans krijgen zich te professionaliseren door in contact te komen met experts vanuit universiteit, hogeschool en bedrijfsleven. Dit blijkt uit overleg binnen de Raad van Advies van het Regionaal Steunpunt Leiden waarin alle partners samenkomen. De subsidie van de gemeente Leiden willen Universiteit Leiden en Hogeschool Leiden daarom gebruiken om te onderzoeken op welke wijze zij samen een belangrijke stap in zo'n gewenste verbreding kunnen realiseren en welk aanbod ontwikkeld

moet worden. Vanwege de tweedegraads lerarenopleidingen bij Hogeschool Rotterdam (HRO) wordt gekeken om ook deze Hogeschool te betrekken bij dit project. Omdat het ICLON nauw samenwerkt met HRO is de verwachting dat dit grote kans van slagen heeft. Ook Erasmus Universiteit Rotterdam zal bij het project betrokken worden.

Het project sluit goed aan bij het concept van een leven lang leren omdat het leraren wil stimuleren en kansen wil bieden om zich blijvend te professionaliseren. Daarnaast zien de initiatiefnemers een verbinding met de stad als lab omdat de gemeente Leiden een prachtige keten van kennis (bij onderwijsinstellingen én bedrijfsleven) is die het project verder kan helpen verbinden en kan opschalen in de volle breedte.

Samenwerking: ICLON, Hogeschool Leiden, Da Vinci College.

Samen opleiden MBO-HBO

In dit project nemen Hogeschool Leiden (hbo) en twee mbo-instellingen gezamenlijk de verantwoordelijkheid docenten voor de toekomst op te leiden. Gezien de toenemende complexiteit van het beroep kan het opleiden van docenten het best plaatsvinden in goed partnerschap.

Door een intensieve samenwerking te creëren tussen mbo en hbo gaan studenten en docenten als gelijke partners samenwerken, waardoor er een betekenisvolle leergemeenschap ontstaat en de expertise van alle partijen optimaal wordt benut. Zo ontstaan er vele mogelijkheden om het leren op verschillende plekken met elkaar te verbinden en een beweging van continue betekenisvol leren, opleiden en werken te realiseren.

Met dit project willen de initiatiefnemers een eerste stap zetten richting bovenstaand doel door: Leernetwerkbijeenkomsten te organiseren waarbij gezamenlijk een samenwerkingsplan ontworpen wordt met gebruik van elkaars expertise. Het organiseren van activiteiten waarin aandacht is voor oplossingsgericht begeleiden, coachtrainingen en video-interactiebegeleiding. Om daarmee het praktijkbewustzijn van hbo-docenten te vergroten.

Samenwerking: Hogeschool Leiden (2egraads lerarenopleiding GW/OK) en ID College/ROC Leiden.

Professionele Leergemeenschap Wereldburgerschap (PLWG Leergemeenschap)

Aandacht voor internationalisering in de hele onderwijsketen is van belang voor de samenleving als geheel. Het contact met andere mensen, andere culturen en andere werelden vanaf jonge leeftijd en gedurende de hele school- en studietijd zorgt ervoor dat we samen kritische denkers opleiden; wereldburgers met kennis, begrip en tolerantie voor anderen.

Het doel van deze Professionele Leergemeenschap Wereldburgerschap is om binnen de onderwijsketen met elkaar op te trekken, kennis te delen en te ontwikkelen op het gebied van zaken als internationalisering, burgerschap, diversiteit, tweetalig onderwijs, etc. Een waardevolle opbrengst zou een doorlopende "Leidse leerlijn wereldburgerschap" kunnen zijn. Er gebeurt al een hoop bij de verschillende partners, de meerwaarde van deze leergemeenschap is om een impuls te geven aan de ketengerichtheid en vanuit de verschillende onderwijsorganisaties gezamenlijke doelen af te stemmen en op te pakken. Het idee van deze leergemeenschap is ontstaan tijdens een bijeenkomst van de Leidse Onderwijstafel waar de verschillende Leidse onderwijsinstellingen zicht richten op internationalisering.

Samenwerking: Hogeschool Leiden, SCOL, PROO Leiden